

העמק דבר לפרשת בהעלותך

פרק ח

פרק ח, ב

ב דָּבַר אֱלֹ-אֱהָרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהֶעֱלִיתְךָ אֶת-הַנֹּרֹת אֶל-מֹול פְּנֵי הַמִּנְוָה יֵאִירוּ שְׁבַעַת הַנֹּרוֹת:

בהעלותך את הנרות. כתב הראב"ע שנסמכה פרשה זו להודיע כי הדבור יהיה גם בלילה. והרמב"ן תפסו ממאמרם ז"ל בשבת והלא לא נדבר עם משה אלא ביום. אבל כבר ביארנו ריש פרשה תצוה ובפרשה אמור (כד,ב) דהמנורה תכליתה לפלפולה של תורה. וזה הלמוד היה בלילה כמבואר בשמ"ר פרשה תשא (מז,ה) שבלילה חזר משה בעצמו. והיינו תורה שבע"פ. עם סיוע מהשמים. והיה משה בא לאהל מועד גם בלילה בשביל תורה שבע"פ. ומשום הכי בא הסמיכות של הנרות

(הרחב דבר: ורש"י פירש בשם המדרש (במדבר רבה טו,ג) שבאה הפרשה לכאן משום שחלשה דעת אהרן א"ל הקב"ה שלך גדולה משלהם כו'. וכבר נתעורר הרמב"ן מה זה ביחוד ולא קטרת וכל הקרבנות. והביא הוא ז"ל בשם מדרש (שם שם,ו) שהנרות הוא לדורות אפילו בזמן שאין בהמ"ק קיים ופירש דהיינו נרות חנוכה. ויש להתבונן מה זה ענין חנוכה לכאן אבל כבר ביארנו כמה פעמים שהקרבנות במשכן לא באו לתכלית פרנסה כמו שהיה בבית עולמים. אלא בשביל יעוד למשה, ומשום הכי משעה שנתנדו במעשה מרגלים ולא בא יעוד למשה פנים אל פנים כמו שכתבו התוס' ב"ב (קכ"א,א) לא הקריבו הצבור קרבנות כדאיתא בחגיגה (ו,ב). אבל המנורה באה ביחוד בשביל לפלפולה של תורה וזה היה גם לדורות וגם נרות חנוכה מועיל לזה כדאיתא בשבת פרק ב' (כג,ב) ועוד עיין מה שכתבתי בהרחב דבר ס' שמות ל"ט).

אל מול פני המנורה. פני המנורה אינו הנר האמצעי כפרש"י. שהרי תניא בספרי ויעש כן אהרן שעשה לה פנים. ותו הרי כתיב והאיר על עבר פניה. משמע דכל המנורה יש לה פנים. אלא הפירוש כמו שכתבתי בספר שמות פרשה תרומה דפנים משמעו מאותו צד שבאים אל המנורה להדליק. ובא שם האזהרה שיטה הנרות לזה הצד ולא לצד השני

שהוא אחורי המנורה. וכאן באה אזהרה שיהיו נטוים באלכסון היינו לפניו שבגוף המנורה הוא הנר האמצעי כפרש"י.

יאירו שבעת הנרות. משום שבתורה שבעל פה נכלל שבע חכמות שבלי ידיעה בכל החכמות אי אפשר לבא לכמה עיקרי תורה. כמו שיעורי כלאים ועוקצין וקדוש החודש ועוד הרבה עניני שיעורים. וכל החכמות באו לשמש ולבאר אזהרות תורה שבכתב. וגם מי שיש לו עינים מוצא כל החכמות מרומזות בתורה שבכתב. כמו שמצא ר' יהושע לכמה נחש מוליד כדאיתא בבכורות פ"א (ח,א). וכן כל פרטי המוסרים מרומזים בתורה (כמו שכתבתי בקדמת העמק השני בביעור מה שאמרו חז"ל (קה"ר א,א, ג,א) אלו זכו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה כו') והיינו שהזהיר הקב"ה שיהיו מאירים כח כל החכמות לפני המנורה שהוא נגד עיקר התורה. ועיין מה שכתבתי בספר שמות ל"ז י"ט.

פרק ח, ג

ג וַיַּעַשׂ כֵּן אֶהְרֹן אֶל-מֹול פְּנֵי הַמְּנֹרָה הָעֹלָה נִרְתִּיָהּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה:

ויעש כן אהרן. כבר ביארנו בשם הספרי שעשה לה פנים והפירוש שהוא בעצמו הדליק בראשונה. והעמיד את המעלה שעולין בה להדליק במקום קבוע. ובזה נעשה הפנים לעד. ובניו היו מדליקים אח"כ בזה הפנים.

כאשר צוה ה'. בקבלה באיזה צד יעשה הפנים. אם במזרח ומערב יהיו מונחין או בצפון ודרום.

פרק ח, ד

ד וַזֶּה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה מְקֻשָּׁה זָהָב עַד-יִרְכָּה עַד-פְּרָחָה מְקֻשָּׁה הוּא כְּפִמְרָאָה אֲשֶׁר הָרָאָה ה' אֶת-מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת-הַמְּנֹרָה:

זזה מעשה. כמו שהזהיר הקב"ה על הארת הנרות שיהיו מכוונים דוקא לפני המנורה לרמז שתהיה הארת החכמות להבין ולהשכיל בהמה חכמת התורה. כך מעשה המנורה היה מקשה אחת ללמדנו דכל החכמות ממקור התורה חוצבו.

כמראה אשר הראה וגו'. כפי אשר הראה ה' למשה את מקור החכמות ואיך ממקום קדוש של תורה יהלכו ונפרדים למעינות הרבה. כן עשה את המנורה. ע"ז הכוונה. דהמעשה לשם זה מועיל להגיע לתכלית מעשה המנורה. שיהיה זכות ההדלקה פועלת להשווקדים על התורה להשיג אור הגנוז בה וגם להשרות את השכינה בשפע הגלוי, כמו שכתבתי ריש פרשה תרומה (כה,ט).

פרק ח, ו

ו קח את-הלויים מתוך בני ישראל וטהרת אתם:

קח את הלויים. כאן מדבר בשמנת אלפים שעמדו לעבוד את עבודת המשכן. והזהירם שיהיו נבדלים מכלל ישראל בקדושה ובטהרה. זהו כלל הפרשה. וזהו לשון המקרא מתוך בני ישראל. שלא יהיו מעורבים עם כלל בני ישראל כל כך. **וטהרת אותם.** שיהיו מצוינים בטהרה.

(הרחב דבר: ויש לדעת דכמו שנהגה התורה בלויים נושאי ארון ברית ה' וכל הטפל לו במדבר. כך נהגו חז"ל בבית שני שיהיו ת"ח מובדלים מעמי הארץ. ואמרו (חגיגה יח,ב) בגדי עם הארץ מדרס לפרושין והוא כדאיתא ביבמות (פ"ו,ב) אמר רב חסדא, מתחלה לא היו מעמידין שוטרים אלא מן הלויים שנאמר ושוטרים הלויים לפניכם ועכשיו אין מעמידין שוטרים אלא מישראל שנאמר ושוטרים הרבים בראשיכם. ופירש הרבים מלשון רבי המלך (ירמ' מא,א) היינו גדולי ישראל בתורה. וכמו שאז היו הלויים נושאי הארון והיו מרכבה לשכינה וגונדי דידה. כך ת"ח נושאים היום קדושת התורה ואופני קיומה לפי השעה. ובז נעשים מרכבה לשכינה שתהא שרויה בישראל, שהרי משחרב בית המקדש אין להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה. ועיין מה שכתבתי בספר דברים י' ח' שהכתוב כינה את התלמוד בשם ארון ברית ה'. ע"כ הזהירו חז"ל בבית שני שהיה כבר קדושת בהמ"ק כהה כידוע והיה יותר חל אור הופעת ההשגחה ע"י התורה. וגם כי ידעו שבהמ"ק יהיה חרב כדאיתא במס' נזיר דל"ב ב' דידיעין להון דיחרב. ע"כ הכינו בזה מתחלה הליכות ישראל אחר החרב שיהיו אך גדולי תורה בשם נושאי ארון ברית ה' במה שהבדילו אותם מעמי הארץ. וגם היום שפסק עניני טהרה בישראל משום שאין אפר פרה לנו. מכל מקום מובדלים המה ת"ח מכל המון עם ה' וכדתניא בספרי וזאת הברכה פרשה ב' אש דת למו מה אש כל המשתמש בה עושה בגופו רושם כך בני"א שעמלים בתורה ניכרים הם בין הבריות בהילוכם ובדיבורם ובעטיפתם בשוק. וכך כתב הרמב"ם הל' דעות רפ"ה כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם כך צריך שיהא ניכר במעשיו במאכלו ובמשקהו בבעילתו ובעשיית צרכיו ובדיבורו ובהילוכו ובמלבושו ובכלכלו דבריו ובמשאו ומתנו כו' זהו בדרך כלל ועוד יבואר לפנינו פסוק טו.).

פרק ח, ז

ז וְכֹה-תַעֲשֶׂה לָהֶם לְטַהֲרֵם הַזֶּה עֲלֵיהֶם מִי חֲטָאת וְהֶעֱבִירוּ תַעַר עַל-כָּל-בְּשָׂרָם וְכָבְסוּ בְּגָדֵיהֶם וְהִטְהִירוּ:

הזה עליהם מי חטאת. וממילא בעי טבילה שאין הזאה בלא טבילה. **וכבסו בגדיהם.** תרגם אונקלוס ויחורון לבושיהון. היינו כביסה, כמו וכבסו שמלותם בספר שמות י"ט י' דתרגם אונקלוס ויחורון ולא ויצטבעו דמשמעו טבילה. מיהו שם ביארנו שלמד מדכתיב שמלותם שאינו אלא בגד עליון משום נקיות דבכל מקום דמיירי בטבילה כל הבגדים שוין. אבל הכא דכתיב בגדיהם היה ראוי לתרגם ויצטבעו. אלא משום דכתיב והטהרו שהוא טבילת כל הבגדים ע"כ מוכרח לפרש וכבסו לשון נקיות והא דכתיב בגדיהם הוא משום והטהרו.

פרק ח, ח

ח וְלִקְחוּ פֶרֶז בֶּן-בֶּקֶר וּמִנְחָתוֹ סֶלֶת בָּלוּלָה בְּשֶׁמֶן וּפֶרֶז-שְׁנֵי בְּנֵי-בֶקֶר תִּקַּח לְחֲטָאת:

ולקחו פר בן בקר. היינו לעולה ולא פירש הכתוב שיהא לעולה. משום דהדבר מובן דלהשיג דעת אלהים המה נדרשים. ולזה העולה הוא מסוגל כמבואר בדברי הושע ו, כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעולות. וכיוצא בזה ביארנו בפרשה תמיד דפרשה תצוה (כט, לח). ויותר נראה דמשום הכי לא פירש הכתוב בשעת לקיחה שיהא לעולה. משום דכשם דהקרבת חטאת ראשונה לעולה. כך הקדשה כמו שכתבתי בספר ויקרא י"ב ח'. וא"כ לא באה לקיחה זו לקרוא על הפר הראשון שם עולה. אלא לברר המשובח שבשניהם ולא לקרא עתה עליו עולה. אלא אחר שיקרא חטאת על השני. אח"כ יקרא הראשון עולה ועיין מה שכתבתי להלן פסוק י"ב. **ופר שני בן בקר תקח לחטאת.** פירשו חז"ל שלא נאכל כמו עולה. וא"כ היה מעין חטאת כהן גדול שבא לשגגת הוראה שהיה ג"כ פר ב"ב. אלא שלא הובא לפניו כמו פר הוראה.

פרק ח, ט

ט וְהִקְרַבְתָּ אֶת-הַלְוִיִּם לִפְנֵי אֱהֵל מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ אֶת-כָּל-עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :

והקרבת את הלויים לפני אהל מועד וגו'. הקרבה זו אינה אלא שיהיו מוכנים לדבר ה' בפסוק הסמוך. לאחר שיהיו נקהלים עדת ישראל. והזהיר הקב"ה שיהיו הלויים נקרבים ומוכנים לפני שיקהלו ישראל. וכענין דכתיב בס' יחזקאל (ג, כג) ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד היינו עומד כביכול וממתין על יחזקאל. וכדאיתא בנדרים ד"ח א'. כך היו הלויים מצוים לעמוד הכן על קהלת ישראל.

והקהלת את כל עדת בני ישראל. משום שנצטוו לסמוך ידיהם עליהם, וגם שנעשו הלויים כמו קרבן שהביאו ישראל, משום הכי על הבעלים לעמוד בשעה שנעשו לקרבן. ועוד עיין ס' ויקרא ח' ב'.

פרק ח, י

י וְהִקְרַבְתָּ אֶת-הַלְוִיִּם לְפָנַי ה' וְסָמְכוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-יְדֵיהֶם עַל-הַלְוִיִּם:

וסמכו וגו'. שהיו הלויים כמו קרבן המכפר. בזה שהפרישו אותם לתורה ולעבודת אהל מועד כעין דאיתא בנדרים (לח,א) המדיר בנו לתלמוד תורה אסור להשתמש עמו. משום הכי נצטוו לנהוג בהם כמו עם קרבן בסמיכה ותנופה. **בני ישראל.** איזה מגדולי ישראל בשליחות כל ישראל.

פרק ח, יא

יא וַתִּנְיֹף אֶהְרֹן אֶת-הַלְוִיִּם תְּנוּפָה לְפָנַי ה' מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לְעֹבְדֵי אֶת-עֲבֹדַת ה':

והניף אהרן וגו' מאת בני ישראל. דתנופה בעינן כהן ובעלים. וא"כ היה ראוי שיהיו גם ישראל מניפים. אבל אהרן בא בשליחות כל ישראל. ובזה היה מניף לפני ה' ככהן ומאת בני ישראל היינו בשליחותם.

והיו לעבוד את עבודת ה'. אין הפירש שבזו התנופה רשאים לעבוד. שהרי עוד חסר הקרבן אלא הכי פירשו משעת סמיכה ותנופה יהיו מוכנים לעבוד את עבודת ה' לאחר שיביאו קרבן.

פרק ח, יב

יב וְהַלְוִיִּם יְסָמְכוּ אֶת-יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּרִים וַעֲשֵׂה אֶת-הָאֶחָד חֲטָאת וְאֶת-הָאֶחָד עֹלָה לַה' לְכַפֵּר עַל-הַלְוִיִּם:

את האחד חטאת ואת האחד עולה. אין הלשון מדויק והכי מיבעי ועשה אחד חטאת ואחד עולה, דהאחד משמעו המיוחד ושניהם אי אפשר להיות מיוחדים. ועיין מה שכתבתי בספר ויקרא ט"ו ל'. איברא כאן משמעות האחד חטאת. שהוא מיוחד בהקרבתו. שמעשיו כחיצון ונשרף כפנימי. והאחד עולה כמשמעו. המיוחד שבעדר לעולה. וחטאת נמשך אחר עולה לענין מובחר כמו שכתבתי בספר ויקרא י"ב ח'.

פרק ח, יג

יג וְהֶעֱמַדְתָּ אֶת-הַלְוִיִּם לְפָנַי אֶהְרֹן וְלְפָנַי בְּנֵי וְהִנַּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִיתְהוֹה:

והנפת וגו'. פירש תנופה זו היא תנופת הרוח והמעלה. שבזה שתעמיד אותם לפני אהרן ובניו יהיו מכשירים עצמם להגביה לבבם בדרכי ה' וישיגו צורה אחרת. וכמו דת"ח בשעה שבא להפריש עצמו לתלמוד תורה מיד הוא משיג צורה אחרת. כדאיתא בב"מ דפ"ד א' גבי ריש לקיש דמשקיבל עליו עול תורה תשש כחו. והיינו משום שנעלה צורתו במעלה רוחנית משום הכי נחלש גופו. ככה הלוים במה שהכינו עצמם לעבודת אהל מועד הונף רוחם לה'.

פרק ח, יד

יד וְהִבְדַּלְתָּ אֶת-הַלְוִיִּם מֵתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם:

והבדלת את הלוים וגו'. תצוה אותם להיות מובדלים ומפורשים בהנהגתם לשם ה'. כמו שכתבתי לעיל ו'.

והיו לי הלוים. יהיו כל מעשיהם ומחשבותיהם לי לשמי כענין דכתיב מי לה' אלי. שביארנו משמעו שעושה רק לשם שמים. אלא דשם לא היה בתורת אזהרה. אבל כאן שנבדלו להיות נושאי המקדש. הוזהרו שיהיו מתנהגים בחסידות. וכפי שראוי להיות מרכבה לשכינה.

פרק ח, טו

טו וְאֶחָרֶי-כֵן יָבֹאוּ הַלְוִיִּם לְעִבְדָה אֶת-אֶהֱל מוֹעֵד וְטַהֲרָתָם אֹתָם וְהִנַּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה:

וטהרת אותם. חזר להזהיר על הטהרה. כי מעלת האדם כשם שהיא מגביה לב האדם בדרכי ה'. כך יש להזהר שלא תוסיף מכשול ע"י גאות וחה"ש וגם כל הגדול מחבירו יצרו גדול. ונמצא הקריבה לקדושה גורמת לטומאה וכדבר חגי הנביא ואשר יקריבו שם טמא הוא, וכמו שביארנו בספר ויקרא ו' י"א וכמו שאירע באמת אח"כ לקרח והבאים אחריו מבני לוי. שגדולתם היא הכשילתם. ע"כ באה אזהרה דלאחר שיעבדו את אהל מועד יהיו נזהרים בטהרה לפי ערכם.

והנפת אותם תנופה. תחלה היתה העמדה לפני אהרן ובניו מניף לבבם בדרכי ה' ואח"כ כשיעבדו במשכן יוסיפו לעלות ולהניף את דעתם לידיעת ה' ואהבתו אם אך נטהרו מדברים שעלולים להכשל כמו שכתבתי. והנה אף על פי דקריבה לקדושה ומכל שכן העבודה שם מביאים ליד הנפת הדעת. מכל מקום בא בלשון לוי ואזהרה. דכל זה אינו אלא במו כלי אומנות למי שהוא אומן. שהמה סבה והכשר לעשות כלי. מכל מקום בלי

רצון וחשק לעשות יאבדו כל הכשרונות. כך כל אלו הסבות מקריבים לה' מכל מקום מבלי משים יאבד ההכשר

(הרחב דבר:) וכבר הראנו לדעת דכל זה הוא ג"כ בעסק התורה דהבא לקבל עול תורה מגביה לבו לדרכי ה'. ומכל מקום נדרש להזהר שלא יהפך לרועץ כמו שכתבתי להלן פרשה חקת על הפסוק ומבמות הגיא. וכשזכה להצלחת התורה ובזהירות כראוי היא סבה להגביה עוד את הדעת לאהבת ה' כדתניא בספרי פרשה ואתחנן ואהבת את ה' וכי היאך אדם אוהב להקב"ה ת"ל והיו הדברים האלה וגו' שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם אבל כ"ז אם הוא משים לב להשיג ע"י זה אהבת ה'. אבל מבלי משים תאבד זו התועלת ולא נשאר אלא מצות למוד בלבד שגם הוא ענין רם ונשא, אם אך לא נהפכה לו עוד לרועץ וכענין שאמרו ביומא (עב,ב) לא זכה נעשית לו סם המות. ועי' מה שכתבתי בספר דברים ד' ט'-יד.).

פרק ח, טז

טז פ' נתנים נתנים המה לי מתוך בני ישראל תחת פטרת כל-רחם בכור כל מבני ישראל לקחתי אתם לי:

בכור כל מבני ישראל. כל בכור מיבעי. אלא משמעות ראשון לכל דבר מכונה בשם בכור, כמו בכור מות. בכורי דלים. בכור שורו. וענין הכתוב דפטרת כל רחם היו ראשונים לכל דבר, כמו שאמר יעקב לראובן כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז. ועתה לקחתי את הלויים שיהיו המה ראשונים לכל דבר השייך לי, היינו לדברים שבקדושה. ובא זה הפסוק לתת טעם על האזהרה הקודמת לטהרם ביותר. ולהוסיף הנפת רוחם (פסוק יג) כי המה תחת פטרת כל רחם להיות ראשונים לכ"ד שבקדושה. ע"כ המה מוזהרים על כך כמובן.

פרק ח, יט

יט ואתנה את-הלויים נתנים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבד את-עבדת בני-ישראל באהל מועד ולכפר על-בני ישראל ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני-ישראל אל-הקדש:

ולכפר על בני ישראל. הם יתפללו עבורם ובזכותם ינצלו מכל עונש הבא על עון. ועיין מה שכתבתי בספר דברים י' ח'.

ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל אל הקדש. עוד יועילו שלא יניחו את ישראל לגשת אל הקדש ובשביל שאינם ראויים יפרוץ בהם ה' ועתה יהיו הלויים שומרים

ע"ז. ובירושלמי תענית פרק ד' ה"ב איתא ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל זה המעמד של ישראל. מפרש באופן אחר. היינו בשעה שנגשים אל הקודש. היינו בשעת המעמד שהיו נגשים לעמוד על הקרבן ויוכל להיות שלא יהיו נזהרים כראוי מחמת שאין רגילים לעמוד בהיכל ה'. על זה ישגו חלומים להורותם איך יעמוד. והדבר מובן דהוא הדין לכל יחיד שבא לעמוד על קרבנו.

פרק ח, כ

כ ויעש משה ואהרן וכל-עדת בני-ישראל ללויים ככל אשר-צוה ה' את-משה ללויים כן-עשו להם בני ישראל:

ויעש משה. באזהרת דברי מוסר להטהר ולהגביה לבבם בדרכי ה' כמבואר בפסוק י"ד. ואהרן. בהקרבת קרבנם ותנופה.

וכל עדת בני ישראל. בסמיכה ושליחותם לאהרן להניף בשבילם כמו שכתבתי בפסוק י"א.

ככל אשר צוה וגו' כן עשו להם בני ישראל. היינו שהבדילו עצמם מהם. ולא חשבו זאת להעדר הכבוד להגביה אנשים שהיו מעורבים עמהם עד כה. ונכלל בלשון ככל אשר צוה וגו' שהיו כמה פרטים במה יהיו נבדלים מההמון. כמו שעשו חז"ל בת"ח כמה פרטים. כך פירש הקבלה ללויים.

פרק ח, כא

כא ויתחטאו הלויים ויכבסו בגדיהם ויגוף אהרן אתם תנופה לפני ה' ויכפר עליהם אהרן לטהרם:

ויתחטאו הלויים. הלויים מצדם ג"כ מלאו דבר ה' שטהרו עצמם. ועוד.

פרק ח, כב

כב ואחרי-כן באו הלויים לעבד את-עבדתם באהל מועד לפני אהרן ולפני בניו כאשר צוה ה' את-משה על-הלויים כן עשו להם:

כן עשו להם. אהרן ובניו לסדרי עבודה במשא אהל מועד. כן פירש הספורנו. ונכלל בזה דברי מוסר אחר שנכנסו בפסוק ט"ו. והיו אהרן ובניו מסייעים לזה.

פרק ח, כד

כד זאת אֲשֶׁר לְלוֹיִם מִבֶּן חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה יָבוֹא לְצַבָּא צָבָא בְּעַבְדַת אֱהֵל מוֹעֵד:

יבוא לצבא צבא. כמו שכתבתי לעיל ד' כ"ב שהוא השיר.
בעבודת אהל מועד. לתקונים שבמשכן דדוקא למשא שנדרש לכח היה הצווי דוקא בן שלשים אבל לתקן שיהיה הכל על מתכונתו כשר בן כ"ה. אלא שלא נמנה אלא מי שראוי לכ"ד היינו למשא ג"כ.

פרק ח, כה

כה וּמִבֶּן חֲמֵשִׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצָּבָא הָעַבְדָּה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד:

ישׁוב מצבא העבודה. העבודה המיוחדת שהוא המשא.

ולא יעבוד עוד. לא רק שאינו נמנה אלא שלא יעבוד עוד למשא. מה שאין כן לשיר הוא כשר אלא שאינו נמנה לכך. רק הוא כצעירי הלויים לדורות. שכשרים לשיר עם הלויים אשר הם יותר מבן עשרים כך היה אז פסולי שנים במדבר. זהו כונת רש"י ומסולקת השגת הרמב"ן ז"ל.

פרק ח, כו

כו וְשֵׁרֵת אֶת-אֶחָיו בְּאֵהֶל מוֹעֵד לְשָׂמֵר מִשְׁמֶרֶת וְעַבְדָּה לֹא יַעֲבֹד כִּכָּה תַעֲשֶׂה לְלוֹיִם בְּמִשְׁמֶרֶתם:

לשמור משמרת. תיקון כלי המשכן נקרא משמרת לעיל ג' ח'. גם להיות אמרכלים וגזברים נקרא משמרת שם ז'. גם לעסק תורה שהיה אז מוטל על הלויים ונקרא משמרת משכן העדות כמו שכתבתי לעיל א' נ"ג.
ועבודה לא יעבוד. דהעומד במשמרת עליו להזהר ביותר שלא יהיה בעזר המשא ג"כ משום הכי חזר המקרא והזהיר על אלו.

פרק ט

פרק ט, א

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה בְּמִדְבַר-סִינַי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיית לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר:

בשנה השנית. הוא מיותר. שהרי הוא שנה ראשונה שבמדבר מהיכי תיתי הייתי חושב שהיה בשנה השלישית. אלא בא ללמדנו דרך בשנה השנית נצטוו ועשו פסח ולא יותר. כפרש"י בשם הספרי. אלא דשם תני הדרש במקרא (פסוק ה) ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום בגנות ישראל דבר הכתוב שלא עשו אלא פסח זה בלבד. וכה"א הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה. והביא הרמב"ן ונדחק בפירש ההוכחה מזה המקרא. ונראה שהוא מדכתיב פרטי הזמן ולא נזכר השנה ג"כ ואלו משום שהוא סומך על הצווי לא היה לכתוב הזמן כלל. ועל כורחך צריך לומר דלהכי לא כתיב השנה משום דמעצמו מובן שהיה בשנה השנית שהוא ראשון שבמדבר. וא"כ למאי כתיב בראש הפרשה. אלא לדרשה זו, כמו שכתבתי. נמצא דמפסוק ויעשו את הפסח, למדנו להוכיח מפסוק שאנו עומדים. [ובטעם הדבר שלא הביאו פסח. ועל מה נקרא גנותן יש בזה מבוכה. דחלילה לומר שנתעצלו אותו הדור כורתי ברית עלי זבח. ומשה עמהם. ואין לומר הטעם משום שלא היו נימולים משום שלא נשבה להם רוח צפונית. דזה לא היה אלא דור השני. אבל דור יוצאי מצרים היו מולים. ואין לומר שמילת זכרים היו מעכבין אותם. שהרי אין מעכב אלא כשאפשר למול כדאיתא בפרשה הערל שאם היה הבן חולה אינו מעכב. ותו דהספרי הביא על זה המקרא הזבחים ומנחה וגו' ובכל הקרבנות אין מילת הבנים מעכבין ועיין תוס' יבמות (עב,א).

והעיקר הוא כמו שכתב התוספות בקידושין דף ל"ז,ב שסבירא להו כתנא דאמר דבכל מקום שנאמר ביאה לאחר ירושה וישיבה במשמע ובפסח נאמר ביאה. ובאמת לא הוצרכו רבותינו לזה דכולי עלמא ביאה לארץ מיהא בעי. וכדתניא במכילתא בא פי"ב תלה הכתוב מצוה זו בביאתן לארץ והא שנחשב בזה גנותן של ישראל הוא דכמו כל הקרבנות תמידין ומוספין שעיקר תכליתן בשביל פרנסה לא היה אלא בא"י ומכל מקום קרב גם במדבר בשביל יעוד ואהבת ה' לישראל כמו שכתבתי בפרשה תמידים דפרשה תצוה. ומשום הכי משנתנדו ישראל במעשה מרגלים לא הקריבו עוד תמידים כיון שלא היה יעוד. כך הפסח שעיקר תכליתו לזכירת יציאת מצרים ותכלית הספור אינו אלא בא"י כמו שביארנו בפרשת ראה בפרשת מועדות מכל מקום גם במדבר צוה ה' להביא בזמנו משום יעוד וחביבות וכאשר יבואר בפסוק הסמוך. א"כ ממעשה מרגלים ואילך שוב לא הביאו. מעתה היה אפשר לפרש לשון הספרי בגנות ישראל דבר הכתוב. שגרמו לזה שנעשו מנודים. אבל אי אפשר לומר כן. דאם כן למאי הגנות ביחוד בפסח יותר מכל הקרבנות. ותו דגנות על ענין מרגלים לא נצרכו לרמזים כאלה. אלא ע"כ הפירוש גנות על העדר הקרבה ביחוד בפסח. והענין דלהלן בספר דברים פרשה דשמור את חודש האביב יבואר בס"ד דמשונה פסח מכל הקרבנות שלא אפשר להקריב משחרב בהמ"ק אפילו כשהמזבח קיים מה שאין כן

פסח. ע"ש. ואם כן הוא הדין במדבר משנעשו מנודים לא היו יכולין להקריב שום קרבן שלא בא לריח ניחוח. מה שאין כן פסח היו יכולין אף ע"ג שאינן בחיוב וזהו הגנות שלא נתעוררו על זה אבל אם היו מחויבין מעיקר הדין ודאי היו מביאין].

פרק ט, ב

ב וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ:

במועדו. פרש"י אף בשבת במועדו אף בטומאה. פירש שתי פעמים כתיב במועדו כאן. והכי איתא באמת בספרי. אבל זה אינו אלא לתנא דלא משמע ליה מלשון במועדו שבת וטומאה אלא מצד יתור וגזירה שוה. אבל לברייתא דתו"כ דמשמע לשון במועדו שבת וטומאה וכמו שכתבו התוס' פסחים דס"ו א'. א"כ יש לפרש האי במועדו כך פירושו. דאף ע"ג שאין ענין לפסח בהיותם במדבר. מכל מקום אחר שהוא במועדו בא"י יש לעשות גם במדבר. וכמו שכתבתי לעיל (פסוק א) שהוא משום יעוד וכמו כל הקרבנות.

פרק ט, ג

ג בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר-יוֹם בְּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעֲרֵבִים תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמֹעֲדוֹ כָּכֹל-חֻקֹּתָיו וְכָכֹל-מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ:

במועדו. היינו אפילו לשבת ובטומאה כדין כל קרבן שיש לו זמן קבוע שדוחה שבת וטומאה. וכבר ידעו ישראל שבאותו הדור זה הכלל. משום הכי צעקו האנשים למה נגרע וגו' במועדו. ועוד יבואר. ובאמת באותה שנה חל ערב פסח בשבת. שהרי ר"ח ניסן שמיני למילואים היה ביום א'. וזה ידוע דשבת וטומאה מישר שייכן להדדי. כדאיתא פסחים דף ע"ו ומדשבת לא דחי כו'.

ככל חקותיו וככל משפטיו. דבפסח מצרים לא נהגו בזריקת הדם כחקת הפסח לדורות ועוד איזה שינויים. אבל היום יעשה ככל חקותיו והמה דרשות שלמדין מי"ג מדות שהתורה נדרשת. ומשפטיו. המה ח' תורה שבע"פ שהעלה משה וב"ד עד כה. וכמו שביארנו בספר ויקרא י"ח ' בס"ד. זהו עיקר הפשט. והדרשה תדרש מלשון ככל. ואי אפשר לפרש הפשט חקותיו כמו זאת חקת הפסח (יב, מג). דשם לא מיירי אל באכילה וכאן מיירי בעשיה ותו, מה הם משפטים אלא כדברינו.

פרק ט, ד

ד וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח:

לעשות הפסח. כ"כ לימדם בשעה זו חוקי ומשפטי הפסח, עד שהגיעו לידי מעשה, וכדאיתא במכילתא ריש פרשה משפטים ערכם לפניהם כשלחן ערוך. ומכל שכן כאן בשעת מעשה.

פרק ט, ה

ה וַיַּעֲשׂוּ אֶת-הַפֶּסַח בְּרֵאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעֲרֵבִים בְּמִדְבַּר סִינַי כָּל־אִשׁוֹר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה כִּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ככל אשר צוה וגו'. היינו הלכות בע"פ כביאורינו בכל מקום עפ"י הגמרא ברכות (ה,א) והמצוה זו המשנה והיינו דיוק לשון ככל דמשמעו הרבה דברים. ועיין בסמוך פסוק ח'.

פרק ט, ו

ו וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא-יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת-הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לַפְּנֵי מֹשֶׁה וְלַפְּנֵי אֶהֱרֹן בַּיּוֹם הַהוּא:

אשר היו. מיותר. ומה מקרא חסר ויהי אנשים טמאים וגו'. והיינו דתניא בספרי והובא בסוכה (כה,א) אותם אנשים מי היו ר' יוסי הגלילי אומר נושאי ארונו של יוסף היו. ר"ע אומר מישאל ואלצפן היו. ר' יצחק אומר כבר היו יכולין ליטהר אלא טמאי מת מצוה שחל שביעי שלהן להיות בערב פסח שנאמר ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא. ביום ההוא אינם יכולים לעשות הא למחר יכולין לעשות. ולכאורה תמוה למאי סיים ר' יצחק דרשה דביום ההוא לכאן.

אלא מתחלה לא היו שואלים אותם אנשים מי היו דודאי לא יתכן שיהיה מחנה גדול שלא ימותו שם מתים בכל יום כמו שכתב הראב"ע. אלא שקשה לחז"ל יתור לשון אשר היו. ומשמעו ללמדנו שכבר היו טמאים ומכל מקום לא נטהרו, ומשום הכי ודאי יש לחקור מי היו שלא נטהרו ליטהר ואח"כ באו עוד לצעוק.

ויישבו ר' יוסי הגלילי ור"ע דנתעסקו בעצמות יוסף או בקברות נדב ואביהוא באופן שחשבו שמצוה עליהם שלא ליטהר. וכסבורים שמכל מקום לא יהיו נדחים מפסח. אבל ר' יצחק חולק שהרי יכולין היו ליטהר ולמה לא שאלו מתחלה אי יטהרו בעל כורחם או יעשו בטומאה ג"כ אלא ודאי טמאי מת מצוה היו. והא דקשה למאי כתיב אשר היו על זה השיב שחל שביעי שלהן בע"פ דכתיב ביום ההוא והוא ג"כ מיותר. והיה אפשר לפרש ביום ההוא אינם יכולין לעשות הא אתמול היו יכולין. והיינו למדים מכאן דרשאי לטמא לקרובים אפילו בערב פסח עצמו. וכבר הוי בה טובא במס' זבחים (ק,א). ואפשר לפרש ביום ההוא אינם יכולין הא למחר יכולים, ולמדין מזה שאין שוחטין וזורקין על טמא מת בשביעי שלו. וא"כ

אין אנו יודעים איך לפרש דיוק ביום ההוא משום הכי כתיב אשר היו דמשמעו מכבר - היינו זה שבעה ימים. ועל כורחך יש לפרש ביום ההוא אה למחר יכולין לעשות. **ויקראו לפני משה ולפני אהרן.** להלן ט"ו ל"ג ביארנו עיקר פשוטו של דבר שהיו שני ראשי סנהדראות. משה למד הלכה חדשה שלא היתה מקובלת מתוך הפלפול והחידוש עפ"י חקי התלמוד. ואהרן היה מורה ובא מתוך הסברא מדמי מילתא למילתא ומכוין אל האמת. וכאן הביאו טענתם לפני שני ראשי סנהדראות משה ואהרן.

פרק ט, ז

ז וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הַהֵמָּה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם לָמָּה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקָּרִיב אֶת-קִרְבָּנוּ ה' בְּמַעַדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

לנפש אדם. הרי זו טומאת מגע ולא טומאת הגוף שאין דוחה אפילו בצבור. וגם לא טומאת מגע של יום א' דאפשר לטבול ולהקריב וא"כ למה נגרע וגו'.

במועדו. א"כ הוא זמן קבוע שדוחה טומאה.

בתוך בני ישראל. לת"ק במשנה דתמורה פרק ב' (יד,א) דתלוי בקרבן ציבור שקרבן בטומאה מתפרש משמעו שטענו עוד טענה בשביל שקרב בצבור. אבל לר"מ ור' יעקב דסבירא להו שאינו תלוי אלא בזמן קבוע אינו מובן מה זה דקדקו בתוך בני ישראל. אבל באמת לא מצינו שקרבן דוחה טומאה אלא הקרבה ולא אכילה ופסח מצותו העיקרי באכילה. וא"כ אין ראייה מכל קרבן ציבור. משום הכי דקדקו בתוך בני ישראל. ויהיו מנוים עם טהורים ויהיה נאכל מהם. והכי תניא בספרי שאמרו שיהיה הבשר נאכל לטהורים.

(הרחב דבר: מיהו לר' יצחק דסבירא להו שהיה בשביעי שלהם, וא"כ היו יכולים לאכול בעצמם בערב, וא"כ מה נצרכו לומר בתוך בני ישראל, היינו שיאכלו אחרים. ונראה משום דקרבן יחיד אף על פי שאין דוחה טומאה, מכל מקום משלח קרבנו כשהוא טמא, וא"כ אף על פי דפסח אכילתו מעכבת, אמאי בשביעי של טמא מת אינו מביא פסח. אברא למה שכתב הרמב"ם בהל' ביאת המקדש פ"ב דטמא מת שאני שאין יחיד משלח קרבנו עד שיטהר, ופירש מרן הכסף משנה דאפילו כשהוא טבול יום אינו משלח קרבנו, ולפי זה מיושב הא שאינו יכול להביא פסחו. משום הכי טענו טענה שניה בתוך בני ישראל שפסח אינו דומה לשאר שלמי יחיד שאינו בא בשיתוף מה שאין כן פסח שיהא קרב בשבילם ולערב יאכלו גם המה.)

פרק ט, ח

ח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עֲמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מֵה-יְצִוָה ה' לָכֶם:

עמדו. המתינו. או שתקו כלשון המקרא עמדו ולא ענו עוד. אמר להם משה אל תצעקו עד שאשמע.

מה יצוה ה' לכם. לא אמר מה ידבר. משום שהיה משה כסבור שלא יהיה מזה דבור ופרשה חדשה. אלא כעין כל הקבלות אם דוחה כהאי גוונא טומאה או לא. זהו דיוק לשון יצוה והיינו דכתיב אשמעה בה"א יתירה להקטין הענין וכמו סימן נקבה שבתורה שבע"פ. כמו שכתבנו להלן כ"א כ.

פרק ט, י

י דִּבֶּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי-יְהִי טֹמֵא לְנֶפֶשׁ או בְּדַרְךְ רַחֲקָה לָכֶם או לְדַרְתֵּיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה:

ועשה פסח לה'. לא כמו שטענו האנשים שזמנו קבוע וא"כ ראוי לדחות טומאה. לא כן אלא אפילו לא יעשה בראשון אפילו מטעם דרך רחוקה או שארי מניעה מכם מכל מקום ועשה פסח לה'. וא"כ אין זמנו קבוע כל כך משום הכי אינו דוחה ליחיד את הטומאה. אבל צבור עבדי בטומאה. שהרי אין צבור עושין פסח שני אפילו היו זבין בראשון. ותו לדעת ת"ק במשנה דתמורה הנ"ל צבור דוחה טומאה אפילו משום מצוה לחוד.

פרק ט, יב

יב לא-יִשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ עַד-בֶּקֶר וְעֶצֶם לא יִשְׁבְּרוּ-בוּ כְּכַל-חֲקַת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ:

לא ישאירו ממנו. ולא כתיב ולא תותירו כמו בפסח ראשון היינו משום דכבר נתבאר בספר שמות י' ט"ו דנותר משמעו שניתותר ממילא ולא בכוונת משאיר. אבל השארה משמעו שבכונה משאיר. משום הכי בפסח ראשון דאפשר להרבות מנוים עליו ונזהרים להרבות מנוים באופן שלא יבא לידי נותר. מה שאין כן פסח שני אפשר שלא ימצא מנויים עליו כל כך. ובעל כורחך יבא לידי נותר ואין אזהרה אלא שלא ישאירו בכונה.

(הרחב דבר:) והנה רש"י ורמב"ם נחלקו טובא בפירש משנה בפסחים צ"א אפילו חבורה של מאה שאינן יכולין לאכול כזית אין שוחטין עליהן. ופרש"י שאין יכולין לאכול כזית בין כולם.

והכי פירש עוד שם בברייתא עשרה ואין יכולין לאוכלו אין שוחטין עליהן ופרש"י ואין יכולין לאוכלו כזית ממנו. מבואר הא אם יכולין לאכול כזית בין כולם שוחטין אפילו יהא נותר הרבה והא דתנן שם על כולם אין שוחטין עליהם בפני עצמם שמא יביאו את הפסח לידי

פיסול, היינו חולה וזקן שמא לא יוכלו לאכול כזית. אבל אם יש מינוין שאוכלין כזית אפשר למנות אפילו מי שאינו יכול לאכול אלא כל שהוא. שהרי אפילו בין כולם יהא נאכל כזית כשר. והא דאיתא שם ד' ע"ח ב' דלמאן דאמר אכילת פסחים מעכבא בעינן שיהא כזית לכל אחד כפרש"י בד"ה יוצאין. היינו בבריאים שיכולין לאכול הרבה. מה שאין כן זקן וחולה. וכיוצא בזה חילק רש"י יומא דל"ט א' בין פחות מכזית משביע או לא. אבל הרמב"ם בהל' פסח פ"ב ה"ג כתב חבורה של מאה שאין כל אחד מהן יכול לאכול כזית אין שוחטין עליהן. ומפרש עוד הברייתא אחד ויכול לאכול היינו כולו כמבואר שם ה"ב. ופירש עשרה ואין יכולין לאכול אין שוחטין עליהן. היינו שאין יכולין לאכול את כולו. ויהיה נותר. וכן הא דתנן שאין עושין חבורה של חולאים וזקנים. הינו אף על פי שכולן כל אחד יכול לאכול כזית. מכל מקום שמא ישאירו הפסח ויביאוהו לידי פיסול פירוש מקצתו יהיה נפסל. אבל מי שאין יכול לאכול כזית ה"ז שלא לאוכליו כמבואר שם הלכה ה'. ולפי דברנו בדיוק המקרא ולא תותירו מבואר כדעת הרמב"ם שאסור לשחוט באופן שיהיה נותר ממילא).

ככל חקת הפסח. היינו כפרשה זאת חקת הפסח (יב, מג) דמיירי באכילה.

יעשו אותו. מיותר לדרשה כדאיתא שם (צה, א) שאין שוחטין את הפסח על היחיד דכמה דאפשר להדורי מהדרינן ופרש"י בפסח שני. ומהדרינן לטמא אחד בשרץ כדי שלא יהיה יחיד.

(הרחב דבר:) והרמב"ם שם ה"ב מפרש בפסח ראשון דאפילו לר' יוסי דסבירא להו שיכולין לשחוט על יחיד. מכל מקום מהדרינן שיהיו יותר. ונראה שאין מקרא יוצא מידי פשוטו דמיירי בפסח שני. דאף על פי שאין בו אזהרה שלא להותיר אלא שלא להשאיר. וא"כ רשאיין לשחוט אפילו אין עליו אוכלין את כולו. ויבא לידי נותר בעל כורחו. מכל מקום אם יש הרבה עושין פסח שני מצוה להדורי על מנזים רבים. ומכל שכן בפסח ראשון דאפילו יחיד ויכול לאכול כולו. מצוה יותר לאהדורי על רבים).

פרק ט, יג

יג וְהָאִישׁ אֲשֶׁר-הוּא טָהוֹר וּבְדָרְךָ לֹא-הָיָה וְחָדַל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמִּיּוֹתָּהּ כִּי קָרְבָן ה' לֹא הִקְרִיב בְּמַעַדוֹ חֲטָאוֹ יִשָּׂא הָאִישׁ הַהוּא:

וחדל לעשות הפסח. שלא נימא דא"כ שיש פסח שני. אין עונש כרת אלא אם עבר גם על זמן פסח שני. אבל כ"ז שאפשר להביא פסח שני אינו אלא חסרון זריזות וכמו שלא עשה חגיגה ביום הראשון. משום הכי כתיב והאיש וגו'.

כי קרבן ה' וגו'. בפסחים דף צ"ג איתא דרבי סבירא ליה דקאי על פסח שני אם שגג בראשון והזיד בשני. וכתוב חטאו ישא שהוא כרת. ואיתא שם שלמד מדכתיב במברך את השם (ויקרא כד, טו) ונשא חטאו והוא בכרת. וכבר ביארנו בספר ויקרא פרשה אמור שם שזה אינו אלא לר"מ דסבירא ליה כינוין בכרת. אבל לרבנן לדעת הרמב"ם דכינוין רק באזהרת איסור בעלמא. צריך לומר דרבי יליף ממקומו דכתיב חטאו ישא אצל כרת בפסח ראשון וה"ה בשני. וכן הוא בירושלמי פסחים פ"ט ה"ג.

פרק ט, יד

יד וכי-יגור אתכם גר ועשה פסח לה' כחקת הפסח וכמשפטו כן יעשה חקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ:

וכי יגור אתכם גר וגו'. בפסחים שם פליגי רבי ור' נתן בגר שנתגייר ביתים וקטן שנתגדל בינתים וסבירא ליה לרבי דחייב בפסח שני. וא"כ פירש המקרא וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה' היינו פסח שני. והכי פירוש, וכי יגור אתכם גר בין זמן ראשון לשני ועשה פסח שני. ועל זה כתיב כחקת הפסח וכמשפטו. והיינו שכל הרמב"ן בפסוק ג' דבפסח שני כתיב חקים ומשפטים ותמהו על זה הרבה. אבל לדעת רבי ודאי כן הוא. מיהו לר' נתן דסבירא להו שאין גר שנתגייר בינתים מביא פסח שני. א"כ מיירי בגר שנתגייר לפני פסח ראשון. והכי נדרש בספרי ופירש חקה אחת יהיה לכם וגו'. כמו קטן שנתגדל בינתים אינו עושה פסח שני כך גר שנתגייר בינתים ולא נימא דגר שאני שהיה יכול להתגייר לפני ראשון. ודומה לגדול שלא עשה בראשון. משום הכי כתיב חקה אחת וגו' דמי שלא הגיע זמנו לעשות פסח ראשון אינו עושה פסח שני.

פרק ט, טו

טו וביום הקים את-המשכן כסה הענן את-המשכן לאהל העדת ובערב יהיה על-המשכן כמראה-אש עד-בקר:

לאהל העדות. משכן נקרא כל ההיכל, והוא אהל מועד, אבל אהל העדות הוא קודש קודשים שבו היו לחות העדות. ועליו היה בא הענן ונמשך משם גם על המשכן הסמוך לאהל העדת ובשעה הראשונה של הקמה כתיב סוף ספר שמות (מ, לד) ויכס הענן את אהל מועד. ומשום הכי לא היה משה יכול לבא לשם. אבל משם ואילך לא נמשך על כולו. אלא לצד קודש קודשים.

ובערב יהיה. אותו הענן עצמו היה בלילה מראה אש. ולא כמו הענן שהלך לפני ישראל שהיה עמוד אש אחר בלילה. וכלשון הפסוק להלן (יד, יד) ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם

יומם ובעמוד אש לילה. ולא עוד, אלא שהיה עמוד האש מקדים לבא קודם שהלך עמוד הענן. כמבואר בשבת פרק שני (כג,ב). אבל זה היה הענן שהלך לפני ישראל. מה שאין כן הענן שעמד על המשכן כתיב וענך עומד עליהם. אינו אלא ענן אחד והוא האש בלילה. והכי מתבאר להלן פסוק כ"א ובספר שמות מ' ל"ח ושם י"ג כ"ב.

פרק ט, טז

טז כן יהיה תמיד הענן וכסנו ומראה-אש לילה:

כן יהיה תמיד. אחר שהודיע הכתוב מה שהיה באותו יום של הקמה אחר שעה ראשונה. מודיע הכתוב שכן היה תמיד.

ומראה אש שבו לילה.

פרק ט, יז

יז ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל ובמקום אשר ישפן-שם הענן שם יחנו בני ישראל:

ואחרי כן. ביאור זה הלשון יבא עפ"י מה שביארנו סוף ספר שמות (מ,לו) בשם ברייתא דמלאכת המשכן פי"ג עפ"י ג' דברים נוסעין ישראל עפ"י הקודש ועפ"י משה ועפ"י חצוצרות כו' ונתבאר שם דעפ"י משה היינו שהיה הערה ברוח הקודש למשה מבערב למחר בהשכמה אתם יוצאים. והתחילו לקפל הבגדים והמשא ולהניחם על הבהמות לצאת. ועפ"י החצוצרות התחילו להתאסף כל אחד לשבטו ולדגלו. דבשעת חניה אף על פי שהיו אהליהם איש על דגלו מכל מקום המה היו מפוזרים. ובשעת תקיעת החצוצרות החלו להתאסף ובאותה שעה החל הענן להתקפל ועומד וממתין עד שנגמר עסק אסיפה איש על מקומו ואז הורד המשכן וקפלוהו. וכ"ז נמשך איזה שעות עד שנגמר הכל הלך הענן בדבר משה קומה ה'. וזה נקרא עפ"י הקודש.

נמצא פירש זה המקרא ובהעלות הענן היינו שנקפל ועמד לצד. ואחרי כן. שכבר היה מקופל ועומד יסעו בני ישראל. היו הולכים ממקום למקום ובאו לדגליהם. ולא מיירי כאן בהליכה רק בענין הענן. או נכלל בפירוש ואחרי כן גם בהליכת הענן יסעו בני ישראל. הלכו ממש וזהו נסיעה שלישית. וא"כ שתי הנסיעות נכללו בזה המקום. דשניהם נעשו בפעולת הענן. היינו בהעלות הענן מעל המשכן היתה נסיעה שניה ואחרי כן היתה נסיעה שלישית.

פרק ט, יט

יט ובהאריך הענן על-המשפן ימים רבים ושמרו בני-ישראל את-משמרת ה' ולא יסעו:

ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים. כמו בקדש ישבו י"ט שנה כמו שכתב בפרשה דברים א' מ"ו.
ושמרו בני ישראל וגו'. המתינו מלשון ואביו שמר את הדבר. וכבר פירש הספורנו.

פרק ט, כא

כא וַיֵּשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הָעֲנָן מֵעֶרֶב עַד-בֹּקֶר וְנִעְלָה הָעֲנָן בְּבֹקֶר וְנִסְעוּ אוֹ יוֹמָם וְלִילָה וְנִעְלָה הָעֲנָן וְנִסְעוּ:

מערב עד בקר. ואם כן לא נחו כל צרכם מכל מקום ונעלה הענן וגו' או יומם ולילה. זהו רבותא יותר. דאם לא היו עומדים אלא לילה ידע משה שילכו למחרת והודיעם ולא פשטו את אהליהם ולא היה טורח כל כך במסעם. אבל אם היה יום ולילה ולא נודע למשה בשעת חנייתם מזה והחלו להפשיט את אהליהם ובמשך מועט חזרו וקפלו.
ונעלה הענן. אף על פי שהיה בלילה מכל מקום לא כתיב האש אלא הענן. והיינו כדברינו (פסוק טו) שהענן עצמו היה כמראה אש בלילה.

פרק ט, כב

כב או-ימים או-חדש או-ימים בְּהַאֲרִיךְ הָעֲנָן עַל-הַמִּשְׁכָּן לְשֹׁכְנֵי עֲלִיו יַחֲנוּ בְּגִי-יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִסְעוּ וּבְהֶעֱלֵתוּ יִסְעוּ:

או יומים או חדש או ימים. היינו שנה כפרש"י. וזה גרם לעשות ענינים הנמשכים הרבה עד שיגמרו. והנה בכלות השנה היו מוכרחים להפסיק הענין וללכת.

פרק ט, כג

כג עַל-פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל-פִּי ה' יִסְעוּ אֶת-מִשְׁמַרְתְּ ה' שְׁמְרוּ עַל-פִּי ה' בְּיַד-מִשְׁהָ:

עפ"י ה' ביד משה. פרש"י בפסוק י"ט כמו וביד משה שאמר שובה ה' קומה ה'. אבל מלשון הברייתא שהבאנו (פסוק יז) מבואר כמשמעו שהיה הערה למשה במשך קטן לפני מסעם שיכינו עצמם לדבר. ומשמעות ביד משה בכל מקום זה אינו בדבור ממש. אלא בקבלה כדאיתא בכריתות (יג,א) ביד משה זה גמרא. ועיין מה שכתבתי בסוף ספר זה.

פרק י

פרק י, ב

ב עֲשֵׂה לְךָ שְׂתֵי חֲצוּצֹת כְּסֹף מְקַשָּׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הָעֵדָה וּלְמַסַּע אֶת-הַמַּחֲנוֹת:

והיו לך. דוקא לך שהיה כל מקרא העדה ומסע המחנות עפ"י ה' משום הכי היה מצוה ועבודה ע"כ בא אזהרה שיהיה בזה האופן דוקא. אבל לדורות כל שופט ומלך מקריא עדתו ומסיע חילו עפ"י דעתו. משום הכי יהיה באיזה אופן שירצה.

פרק י, ג

ג וְתִקְעוּ בָהֶן וְנוֹעְדוּ אֵלֶיךָ כָּל-הָעֵדָה אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

ותקעו בהן. וניכרים היו כשתוקעים בשניהם שהיו קולות שניהם משונים זה מזה. אוו שהיו מאריכים באחד יותר מחבירו.

פרק י, ד

ד וְאִם-בְּאַחַת יִתְקַעוּ וְנוֹעְדוּ אֵלֶיךָ הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אֲלָפֵי יִשְׂרָאֵל:

ואם באחת יתקעו. משמע שנים היו תוקעים באחת זה אחר זה.

פרק י, ו

ו וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה שְׁנִית וְנָסְעוּ הַמַּחֲנוֹת הַחֲנִיִּם תִּימְנָה תְּרוּעָה יִתְקַעוּ לְמַסְעֵיהֶם:

תרועה יתקעו למסעיהם. לצפון ולמערב היינו דגל אפרים ודן. הכי תניא בספרי.

פרק י, ז

ז וּבְהִקְהִיל אֶת-הַקְּהָל תִּתְקַעוּ וְלֹא תְרִיעוּ:

תתקעו ולא תריעו. מזה למדנו דבכל מקום דכתיב תקיעה סתם. היינו ביחד עם תרועה כמו להלן וביום שמחתכם וגו' אבל בהקהיל דוקא תקיעה לחוד.

פרק י, ח

ח וּבְגִי אֹהֶל הַפָּהֳגִים יִתְקַעוּ בְּחֲצוּצֹת וְהָיוּ לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם:

לדורותיכם. רק הכהנים תוקעין בחצוצרות כן בבהמ"ק כן ביובל ובמשיחת מלך.

פרק י, ט

ט וְכִי-תֵבְאוּ מִלְחָמָה בְּאֶרְצְכֶם עַל-הַצָּר הַצָּר אֶתְכֶם וְהִרְעַתְּם בְּחֻצְוֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לְפָנַי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֹיְכֶם:

וכי תבאו מלחמה בארצכם. אין הלשון מובן. דהאיך יביאו ישראל מלחמה בארצם. וזה אי אפשר אלא כמו מלחמת יהודה ובנימין על עשרת השבטים. וא"כ היאך כתיב על הצר הצר אתכם. אלא צריך לפרש או בארצכם או על הצר הצר אתכם היינו אומה אחרת. זהו לפי הפשט. ובספרי תניא בין שאתם יוצאים עליהם בין שהם יוצאים עליכם. וא"כ הכי פירושו וכי תבאו מלחמה בארץ אחרת או בארצכם. היינו שיביאו ממדינה אחרת על ארצכם. ועדיין אין הלשון וכי תבאו מדויק וכי תביאו מיבעי.

אלא יש עוד כונה כמבואר בתרגום אונקלוס וארי תיעלון לאגחא קרבא. מפרש תבאו מלשון ביאה שתתקבצו בארצכם טרם תצאו למלחמה. אז בשעת כניסה למקום אחד והרעתם בחצוצרות. היינו תקעתם דמקרא הסמוך שהרי אין תקיעה בלי תרועה ואין תרועה בלי תקיעה. אלא פירש והרעתם הינו תפלה שיזעקו ויתעוררו בתפלה עם החצוצרות. וכן פירש הרמב"ם הל" תענית. וכבר ביארנו בספר שמות י"ד ט"ו דרך הפירוש בספר יהושע (ו,כ) וירע העם ויתקעו בשופרות. פירש שהתפללו ביום השביעי קודם שנכנסו ליריחו ובתפלה תקעו בשופרות. ועוד עיין מה שכתבתי בספר דברים (לג,כה) בפסוק ברזל ונחושת מנעלך.

כל זה בעת צרה. מה שאין כן ביו"ט אף על פי שהוא ג"כ עת תפלה ומקרא קודש כמו שכתבתי בפרשת אמור (כג,ב) ובכמה מקומות אבל אין מתריעין בשעת תפלה בחצוצרות. ומזה מבואר דבר"ה דכתיב יום תרועה הכי נמי הפירוש תקיעת שופר בעת התפלה כמו שכתבתי שם.

ונזכרתם לפני ה' אלהיכם. לפי הפשט שיהיו מלאכי מעלה מליצים ומזכירים אתכם לטובה לפני כסא כבודו. וכענין ה' זכרנו יברך. אבל יש לדקדק בשנוי לשון שבזה הכתוב כתיב לפני ה' אלהיכם. ובמקרא הסמוך כתיב לזכרון לפני אלהיכם. ולא דבר ריק הוא. אלא יש עוד כונה. היינו דווקא לפני ה' שהוא הארון או הציץ שאז ה' הוא עמכם אז תוקעים בחצוצרות. והיינו דכתיב בפרשת מטות (לא,ו) שלקח פינחס כלי הקודש וחצוצרות התרועה. ותניא בתוספתא סוטה (ז,ט) כלי הקודש זה הארון וי"א אלו בגדי כהונה. והכונה הוא הציץ. משום שבל"ז לא היה אפשר להשתמש בחצוצרות.

(הרחב דבר:) והיינו דתני' בר"ה (כז,א) במה דברים אמורים במקדש, אבל בגבולין מקום שיש שופר אין חצוצרות, במקום שיש חצוצרות אין שופר. ופרש"י ר"ה ותענית. וא"כ משמעות מקום כאן היינו זמן וזה תמוה דא"כ זמן מיבעי. אלא כדברינו והכל בתענית,

ומקום שיש הארון תוקעין בחצוצרות במקום שאין ארון תוקעין בשופר. ובהר הבית תוקעים בחצוצרות ובשופר. והיינו דאיתא בתענית פרק א' (יד,א) במה מתריעין בשופרות וכן הביא הר"ן ר"ה ריש פ"ג הירושלמי דבתענית תני' תוקעין בחצוצרות במקדש ולא בגבולין. ולכאורה הוא תימא שהרי במלחמת מדין ואביה מלך יהודה תקעו בחצוצרות בגבולין והרמב"ן וכן הר"ן תענית פ"א ובר"ה כתבו דדוקא בכנופיא דכל ישראל תוקעים בחצוצרות. ותעניות בגבולין לאו כנופיא דכל ישראל המה. ולא מיחזור. שהרי מלחמת אביה לא היה אלא שבט יהודה ובנימין על עשרת השבטים, והרמב"ן בעצמו סיים שלא ידע לפרש ביותר, מבואר שהרגיש שאין זה הישוב מרווח. וכן תמה המאור בר"ה פ"ג ע"ז. אבל הנראה כדברינו דחצוצרות אינו אלא בפני הארון שהוא לפני ה'. וכענין דכתיב כי ה' אלהיכם ההולך עמכם ותנן במס' סוטה פ"ח (מב,א) זה מחנה הארון ובירושלמי מיירי בזמן הזה שאין ארון. ועיין מה שכתבתי בשמו' יד,טו בהרחב דבר).

ונושעתם מאויביכם. מצורריכם מיבעי. וכלשון המקרא על הצר הצורר וגו' וכבר ביארנו להלן י' ל"ה ובכמה מקומות דאויב לא משמע אלא בלב ואינו פועל רע בידים והיינו דתניא בספרי במלחמת גוג ומגוג הכתוב מדבר או בכל המלחמות שבתורה, ת"ל ונושעתם מאויביכם. אמרת, צא וראה איזהו מלחמה שאין אחריה שעבוד, אין אתה מוצא אלא מלחמת גוג ומגוג שנאמר (זכר' יד,ג) ויצא ה' ונלחם בגוים ההם מה כתיב אחריו והיה ה' למלך על כל הארץ. ולא שהברייתא מפרש גוף המצוה במלחמת גוג ומגוג. אלא ההבטחה שהבטיח הכתוב בברור. והיה קשה לנו שהרי אנחנו רואים כמה פעמים שאין תפלה וחצוצרות מועיל. ועון הדור גורם. וא"כ היאך כתיב בברור ונושעתם. על זה תניא דמתחלה לא באה ההבטחה אלא במלחמת גוג ומגוג שהרי כתיב ונושעתם מאויביכם ולא מצורריכם. אלמא שאין הבטחה זו אלא באופן שתהיה ישועה גם מאויב שבלב. וזה אי אפשר אלא במלחמת גוג ומגוג שאז יכירו כל העולם גדולת ישראל ויקבלו את ה' אלהי ישראל למלך.

פרק י, י

י וּבְיוֹם שִׁמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי חֲדָשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בְּחִצְצֹרֹת עַל עַלְתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלֵמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכְרוֹן לְפָנַי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

שמחתכם. לא נתבאר מהו יום שמחת ישראל. ובספרי תניא אלו שבתות ר' נתן אומר אלו תמידים. אבל זה אינו אלא דרש על וביום. לרמז גם אלו. אבל עיקר הפשט שהוא יום המצוין בשמחה לא נתבאר. והראב"ע כתב שהוא בשובם ממלחמה בניצוח. ואנחנו לא ראינו בכל המקרא שעשו מלכי ישראל הצדיקים והשופטים כן. אלא עיקר הפירוש הוא יום

חנוכת המזבח וכדתנן שלהי מס' תענית (כו,ב) ביום חתונתו זה מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בהמ"ק. והיא שמחת לב ישראל ג"כ. והיינו דכתיב בדה"י ב' ה' י"ג וכהרים קול בחצוצרות וגו' ובהלל לה' כי טוב כי לעולם חסדו. והכי כתיב בחנוכה דעזרא (ג,י) ויעמידו הכהנים מלובשים בחצוצרות וגו' ויענו בהלל ובהודות לה' כי טוב כל"ח. למדנו שאז אמרו הלל ג"כ כמו ביום התקדש חג.

(הרחב דבר:) ובזה מבואר לשון הגמרא בהוריות (ו,ב) שלמה עשה חנוכה שבעה ימים ומה ראה משה לעשות י"ב ימים. משמע דד' ימים הוא יותר מספר הראוי לעשות חנוכה. והיינו משום דאיתקיש יום שמחתכם למועדיכם. מה מועד שבעה או אחד כך עשה שלמה שבעה ועזרא יום אחד אבל מספר י"ב ראוי לשאול עליו. ובהעמק שאלה סוף סי' קע"א הראינו לדעת דסיום התורה הוא ג"כ יום שמחה לישראל. ובאמת הוא זה בעת שאנחנו בגלות והשגחת ה' עלינו ע"י ד' אמות של הלכה הוא דבר האחד עם חנוכת המזבח בזמן שישראל בא"י ובהמ"ק קיים. שהשגחת ה' עלינו ושכינתו היה תלוי בעבודת בהמ"ק שמשום הכי כתיב בכרובים שעשה שלמה ופניהם לבית. ללמדנו שגם עיני ה' וגם עינינו תלויות על הבית, כמו שכתבתי בפרשה תרומה ובפרשה פקודי. כך בזמן הזה סיום התורה והתחלתה הוא שמחת לבבנו דרך כלל אין שמחת ישראל כמו בזמן שאנחנו עושים סיבה להשכיח את אלהי ישראל בקרבנו. כי הוא חיינו).

והיו לכם לזכרון. למדנו דימים אלו מרוצים לזכרון טוב וכמו בשעת מלחמה הוא עת רצון לתפלה להשיג ישועה ככה בימי המועדים להשיג פרנסה וכמו שכתבתי בספר דברים שם על הפסוק וכימיר דבאך. ולא כתיב כאן לפני ה' אלהיכם דמשום דמצות חצוצרות אינו אלא על הקרבן הרי מובן בלא זה שכן הוא. ולענין הזכרה ודאי למדנו שבכל מקום שאלהותו עלינו היינו בכל המקום אשר אנו מזכירים שמו. ימים אלו מסוגלים לזכירה לטובה והיינו דמצלין בהו בנוסח יעלה ויבוא כמה זכרונות טובות. והא דכתיב ועל זבחי שלמיכם. על כורחך לא קאי על ר"ח שלא היו בשם שלמים. אלא על יום שמחתכם ומועדיכם

(הרחב דבר:) והנה בספרי יש מחלוקת דתניא ותקעתם בחצוצרות בשל ציבור הכתוב מדבר אתה אומר בשל ציבור או אחד לצבור ואחד ליחיד. אמרת במה הענין מדבר בשל ציבור ר' שמעון בן עזאי אומר בשל ציבור הכתוב מדבר, או אחד צבור ואחד יחיד, ת"ל על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם מה עולות קודש קודשים אף שלמים קודש קודשים כו'. ולא נתבאר במאי פליגי ת"ק ובן עזאי. ולדברינו פליגי אי קאי האי ועל זבחי שלמיכם גם על וביום שמחתכם. והיינו בחנוכת המזבח. ומקריבים אז שלמי צבור ומכל מקום המה

קדשים קלים כמו שכתבתי לעיל בחנוכת המשכן ח' פ"ח. הכי נמי אפשר לעשות כן בחנוכת המקדש. ות"ק תוקעים עליהם בחצוצרות ולבן עזאי אין תוקעים אלא בקודש קודשים).

והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם. ולא כתיב לפני ה' אלהיכם כמו במקרא הקודם דמשמעו בבהמ"ק שמקריבין שם. אלא כדי ללמדנו דימים אלו המה לזכרון בכל מקום אפילו שלא בבהמ"ק שהוא לפני ה'. אלא בכל מקום שאלהותו ית' היינו השגחתו עלינו והיינו דמצלינן במועדים ובר"ח יעלה ויבא שיש בה הרבה זכירות. וא"כ פירש המקרא כך הוא. דהחצוצרות שעל הקרבן בבהמ"ק יהיה מועיל לאותו זכרון שבכל מועד ור"ח שהוא לפני אלהיכם בכל מקום.

פרק י, יב

יב ויסעו בני-ישראל למסעיהם ממדבר סיני וישכון הענן במדבר פארן:

למסעיהם. למקומות שצריכים להיות נוסעים עד א"י וכלשון המקרא (לג,ב) אלה מסעיהם.

פרק י, יג

יג ויסעו בראשונה על-פי ה' ביד-משה:

ויסעו בראשונה על פי ה' ביד משה. למה שכתבתי לעיל ט' י"ז אין הפירוש כאן בראשונה המסע הראשון מהר סיני. אלא המסע הראשון שבכל נסיעה ממקום למקום. והיינו קיפול הבגדים ואהלים היה על פי ה' ביד משה. שהודיעו בהערה לא בדבור מפורש, אלא כמו הלכות בע"פ, כי למחר ילכו.

פרק י, יד

יד ויסע דגל מחנה בני-יהודה בראשונה לצבאתם ועל-צבאו נחשון בן-עמינדב:

ויסע דגל וגו'. זהו מסע שניה שבכל נסיעה היינו שהזיזו עצמם כל בני השבט איש לדגלו ולצבאו. וזה היה על פי החצוצרות.

פרק י, יז

יז והורד המשכן ונסעו בני-גושון ובני מררי נשאי המשכן:

והורד המשכן. באותה שעה שהזיזו בני יהודה וכל דגלו עצמם ע"י החצוצרות נתקפל הענן מעל המשכן ועמד מקופל. ולוים הורידו המשכן. **ונסעו בני גרשון ובני מררי.** הכינו עצמם איש על משאו. ועל העגלה שלו. אבל עוד עמדו ולא הלכו.

פרק י, יח

יח וְנָסַע דָּגְלֵי מַחֲנֵה רְאוּבֵן לְצַבְאֹתָם וְעַל-צָבָאוּ אֱלִיצוּר בֶּן-שְׂדִיאוֹר:

ונסע דגל וגו'. הכינו עצמם איש על גדלו. שיהיו הולכים אחר דגל בני יהודה. והנה בכל השבטים כתיב בני זולת אצל ראובן כתיב מחנה ראובן. ואין דבר ריק בתורה. ונראה דמכאן הוציאו חז"ל שהר"ן איש שהיו עם קרח במחלוקתו היה אליצור בן שדיאור וחבריו. והיה מקור המחלוקת מצד חסידותם ולא כמו דתן ואבירם כמו שביארנו במקומו (טז,א). אלא מצד שהיו פרושים ומתבודדים להתקרב אל ה'. וזה היה מדת ראובן עצמו שהיה בדל מאחיו ומשוקע בחסידות כמובן מן הפסוק וישב ראובן אל הבור כמו שכתבתי שם, משום הכי כתיב ברמז, שלא היו כמו בני ראובן. אלא כראובן עצמו.

פרק י, כא

כא וְנָסַעו הַקְּהָתִים נְשָׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהַקִּימוּ אֶת-הַמִּשְׁכָּן עַד-בָּאֵם:

ונסעו הקהתים. הזיזו עצמם להעמיד איש על משאו. ושילכו אחר בני ראובן או אח"כ. וממילא יבאו אחרי בני גרשון ומררי שהלכו אחר בני יהודה. **והקימו.** בני גרשון ובני מררי. **את המשכן עד בואם.** של בני קהת. ולשון עד בואם אינו מדויק. ולפני בואם מיבעי. מכאן העלו בירושלמי מס' עירובין (פרק ה,א) שהארון היה מכויץ להם את הרוחות. וא"כ משמעות עד בואם. ועד בכלל. כמשמעות בכל התורה. דבואם של בני קהת היה סיוע לבני גרשון ובני מררי להקים את המשכן.

(הרחב דבר:) ובירושלמי שבת פ"א,ה"א איתא בהא דנפקא לן דגבוהה עשרה הוא רשות בפני עצמה מדכתיב בדברתי אתך מעל הכפרת. וכתיב כי מן השמים דברתי עמכם. מה התם רשות אחרת אף כאן רשות אחרת. ומקשה אלו מגדל שעומד בתוך הבית גבהה כמה שמא אינו מותר להשתמש ממנו לבית כו'. וא"כ רשות אחד הוא עם קודש הקודשים. ומשני אלא בשעה שהיה מרבע להן את הרוחות. פירש והיה עומד הארון בחוץ וגם אז נדבר עמו. וזה פשוט בש"ס דילן זבחים דס"א א' דקאמר קודם שהעמידו הלויים את המשכן היה כבר המזבח עומד. ונתקשו בזה רש"י ותוס'. והוא מבואר יפה מדיוק לשון

המקרא שעד בואם של בני קהת לא נגמר ההקמה מצד שהארון ומזבחות כיונו הרוחות ועיין מה שכתבתי בספר שמות כ"ז א' מקור זה הדין שהמזבחות מוכרח להיות ברבוע עולם).

פרק י, כה

כה וְנָסַע דָּגַל מַחֲנֵה בְנֵי-דָן מֵאֶסְפֵּי לְכָל-הַמַּחֲנֹת לְצַבְאוֹתָם וְעַל-צָבָאוֹ אַחֲיֵעָזָר בֶּן-עַמִּישַׁדָּי:
מאסף לכל המחנות לצבאותם. מי שנחשל ולא יכול ללכת עם מחנהו. והיה נשאר יחידי אחורי המחנה. נאסף למחנה בני דן. ומחנה בני דן היו הולכים לאט עם הנחשלים עד שהביאום לצבאותם.

פרק י, כח

כח אֵלֶּה מִסְעֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל לְצַבְאוֹתָם וַיִּסְעוּ:

ויסעו. היא מסע השלישית של כל נסיעה ע"י דבר משה קומה ה'. והלך הענן. וזה נקרא עפ"י הקודש שהענן הולך והמה אחריו.

פרק י, כט

כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחַבֵּב בֶּן-רְעוּאֵל הַמְדִינִי חֲתַן מִשָּׁה נְסָעִים אֲנַחְנוּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֵתוֹ אֲתָנוּ לְכֶם לָכֶה אֲתָנוּ וְהִטַּבְנוּ לָךְ כִּי-ה' דִּבֶּר-טוֹב עַל-יִשְׂרָאֵל:

ויאמר משה לחבב וגו'. יש בזה דעות אצל חז"ל ואחריהם המפרשים אם היה קודם עוד לפני מ"ת או אחרי כן. אמנם הלך בברור כמו שכתבתי וילך לו אל ארצו. וגם שב למדבר כמו שכתוב (שופ' א, טז) בני קיני חותן משה וגו' ובלעם ראהו במדבר ואמר עליו. ע"כ נראה כי חזר עפ"י הדברים שבזו הפרשה.

לכה אתנו. לפי דיוק הירושלמי סוכה פ"ד ה"ג וכמו שכתבתי בספר בראשית ל"ז י"ג ה"א יתירא ולך מיבעי. אלא אם אין אתה אין לנו אחר. כי אין אנו רוצים להתרועע עם אחר שיהיה יודע חנותנו כמוך ורק עמך טוב לנו.

והטבנו לך. כבר פירש הרמב"ן דהטבה זו היא במשמע מן השלל כסף וזהב. וזהו שסיים משה כי ה' דבר טוב על ישראל. ולא הוצרך לומר כזה על עיקר כבישת הארץ אלא כי יהיה הרבה שלל ג"כ באשר דבר טוב על ישראל.

פרק י, ל

ל וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי לֹא אֱלֹהֵי כִּי אִם-אֶל-אֶרֶץ וְאֶל-מוֹלַדְתִּי אֱלֹהֵי:

כי אם. תיבת אם מיותר. והרמב"ן ס' שמות כ"ב כ"ב פירש מלשון אלא. אבל א"כ בתיבת כי לחוד סגי. והוא משתמש בלשון אלא. אלא אם נגרר למטה, וכלל בזה שתי משמעויות. א' כמו שכתב הרמב"ן. ויהיה הפירוש כי אם לא אשר מתחלה אלך אל ארצי. למכור נכסים שלי. ואל מולדתי. ליטול רשות ופטירה מהם. אז אוכל אח"כ לשוב לא"י. ועוד משמע אם למטה. כי אם אל ארצי. והפירוש האיך אתה אומר לי לילך עמכם, וכי אלך אל ארצי ומולדתי? הלא אני לא אהיה כי אם כגר בלי אחוזת נחלה. ולא ירצה עוד מי ממולדתי לילך עמדי כדי להיות לצוותא. והאיך עצתך ללכת עמך. ומשה הבין שתי הכונות. ע"כ חזר ואמר.

פרק י, לא

לֹא וַיֹּאמֶר אֶל-נָא תַעֲזֹב אֶתְנוּ כִּי עַל-כֵּן יִדְעַתְּ חֲנֻתְנוּ בַּמִּדְבָּר וְהֵייתָ לָנוּ לְעֵינִים:

אל נא תעזוב אותנו. לגמרי. אלא תחזור בעוד אנו במדבר. **כי על כן ידעת חנותנו במדבר.** פירש על כן על נכון וכמו כן צדקה לחיים וכן הרבה. ובהיותנו במדבר ואנו צריכים להשיג צרכי בנ"א מאוה"ע הקרבים לנו ואחר שאין אנו יודעים במדבר מאומה ואתה ידעת אל נכון. **והיית לנו לעינים.** למורה דרך כאן סמוך זו העיר וזו האומה.

פרק י, לב

לֵב וְהָיָה כִּי-תֵלֵךְ עִמָּנוּ וְהָיָה הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יֵיטִיב ה' עִמָּנוּ וְהַטְּבָנוּ לָךְ:

והיה הטוב ההוא. כמו שכתב הרמב"ן דבזה נכלל גם אחוזת נחלה. ואמר אחר שנשיג טובה מאתך נוכל לתת גם אחוזת נחלה. וזה היה תשובה על משמעות טענה שניה של יתרו.

פרק י, לג

לג וַיִּסְעוּ מֵהַר ה' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְאַרְזֵן בְּרִית-ה' נֹסַע לְפָנֶיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה:

דרך שלשת ימים. היו יודעים בשעת מסעם כי נוסעים על דרך ג' ימים. ומאין ידעו מפרש הכתוב וארון ברית ה' נוסע וגו'. מזה הבינו כי לשם יבואו.

(הרחב דבר: ופרש"י על ארון ברית ה' זה הארון היוצא עמהם למלחמה. ובו שברי לוחות מונחים כו' וכך כתב בספר דברים י' א'. וכבר העיר הרמב"ן שם דזהו דעת ר' יהודה בן לקיש בירושלמי שקלים פ"ו ה"א תני ריב"ל אומר שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר אחד שהיתה התורה נתונה בתוכו ואחד שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו זה שהיתה התורה נתונה בתוכו היה מונח באהל מועד ה"א וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה (להלן יד,מד) וזה שהיו שברי לוחות נתונים בו היה נכנס ויוצא עמהם. ורבנן אמרי ארון אחד היה ופעם א' יצא בימי עלי ונשבה. בתוספתא סוטה פ"ז איתא וכלי הקודש (להלן לא,ו) זה הארון, וי"א אלו בגדי כהונה ר"י בן לקיש א' שני ארונות היו אחד שיוצא עמהם במלחמה ואחד ששרוי עמהם במחנה. זה שיוצא עמהם במלחמה זהו שהיו בו שברי לוחות שנאמר וארון ברית ה' נוסע לפניו. וזה ששרוי עמהם במחנה היה בן ס"ת שנאמר וארון ברית ה' ומשה וגו' כן צריך לומר. והנה דעת ריב"ל מבואר שהארון שהיה בו שברי לוחות שהלך לפני העם. הוא הלך גם למלחמה בימי פינחס ועל זה כתיב וכלי הקודש וכך היה לדורות. ומפרש הא דכתיב בפרשה מלחמה כי ה' אלהיכם ההולך עמכם ותנן במס' סוטה זה מחנה הארון. היינו הארון ממש והוא שבו שברי לוחות. אבל דעת חכמים לא נתבארה עדיין היאך מפרשי קראי.

אבל בספרי תני' הכי וארון ברית ה' נוסע לפניו. ארון זה שיוצא עמהם היו בו שברי לוחות שנאמר וארון ברית ה' ומשה לא משו וגו'. מבואר דפליגי בזה על ריב"ל דמפרשי דהני תרי קראי של ארון ברית ה' אחד הוא ממילא הוא הארון שהיה בקרב המחנה היינו בקודש הקודשים בארון שעשה בצלאל הוא ארון ברית ה' הנוסע לפניו. ולא היו שני ארונות מעולם. וא"כ מדרואין אנו שבימי עלי יצא שלא כדת. מבואר שלא יצא ארון כלל במלחמה. והא דכתיב במדין וכלי הקודש היינו בגדי כהונה. והא דכתיב כי ה' אלהיכם ההולך עמכם. היינו כמבואר בתוספתא שם זה השם המונח בארון.

ולכאורה קשה לחכמים למאי מפרשי וארון ברית ה' שהיו בו שברי לוחות. ולא אמרו שהיו בו הלוחות השניות אבל כד דייקת גם בריב"ל שאמר זה שהיה עמהם במחנה היה בן ס"ת שנאמר וארון ברית ה' לא משו וגו'. מנא ליה שהיה בו ס"ת. אלא ברור לחז"ל שלא נקרא ארון ברית ה' לוחות השניות. שהרי לא נכרת ברית עליהם מחדש. ולא נקרא ברית ה' אלא או לוחות הראשונות שנכרת עליהם ברית בראשונה או על התורה שנכרת עלי' ברית עם משה אחר העגל כדכתיב כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. ועוד עיין מה שכתבתי בזה בספר דברים פרשה וילך.).

לד וענן ה' עליהם יומם בנסעם מן-המחנה:

וענן ה' וגו'. כי בהיותם יושבים במחנה היו באהלים להגין מן השרב. אבל בנסעם מן המחנה היה הענן מגין נמצא מה שכתוב (ויקרא כג, מג) כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו' היו גם סוכות ממש גם ענני כבוד. היינו בשעת חניה היו סוכות ממש. ובשעת המסע היו ענני כבוד. ועוד עיין מה שכתבתי ס' ויקרא כ"ג מ"ג באופן אחר.

פרק י, לה

לה ויהי בנסע הארץ ויאמר משה קומה ה' ויפצו אויביך וינסו משנאיך מפניך:

בנסוע הארון. שהלך לפניו.

קומה ה'. פירש בתרגום אונקלוס אתגלי ה'. שיראו אוה"ע גלוי שכינה בדרך הליכתם ויהיו יראים היושבים במדבר להתחרות עם ישראל. וכמו שהקם בין הישובים הכל רואים אותו כך המליצה קומה ה' על גלוי כבודו ית'.

ויפוצו אויביך. אויב נקרא מי ששונא בלב. כמו שכתבתי לעיל (פסוק ט) בפסוק ונושעתם מאויביכם. ומשמעות אויביך. שאויבי ה' בלב המה מבקשים להרע לישראל נושאי כבודו ית' בפועל. כענין דאיתא במדרש רבה סוף פרשת תצוה (לח, ד) איש צר ואויב צר למטה ואויב למעלה. צר לי ואויב לך צר לבנים ואויב לאבות [כן צריך לומר שם. ואל כהנו' שלפנינו. וגם לא כהגהת הרד"ל].

והנה יש שני אופנים שהיה מקום לחוש שירעו לישראל בעת הליכתם במדבר. ולא היו אז נאספים יחדיו. וא"כ היה אפשר בשעה שעוברים דרך העיר מלאה גוים שיבזו את ישראל בדרך איבה ומשטמה או שהיו מתכנסין גדודים במדבר להלחם עם הנחשלים אחורי המחנה המעטים כמו שעשה עמלק. על זה התפלל משה ויפוצו אויביך. השרוים במקומם בעריהם יפוצו מפחד גלוי שכינה בנקרות ובבתים ויהיו יראים לצאת ולבזות. אמנם לא שייך להתפלל עליהם שינוסו. דלהיכן ינוסו. אלא יפוצו ויחבאו עצמם. אבל אם יתקבצו גדודי מלחמה כדי להלחם ממש על זה התפלל וינוסו. ועל אלו קרא משנאיך. בבנין הכבד. באשר מכוונים ובאים למלחמה. והתפלל שבהתקבצם להלחם, בעת שיגיע ישראל סמוך להם. ואח"כ כשיראו בבואם כבוד ה' שעליהם. ינוסו מפני ה' והדר גאוונו. למקומם במושבותם.

פרק י, לו

לו ובנחה לאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל :

ובנחה יאמר שובה ה'. שעד כה הלך הארון של ברית ה' חוץ למחנה ישראל. ולא היה רוח הקודש בתקפו להצלחת תורה שבע"פ כל כך. כמו בעת שרבים מקובצים במקום אחד כדאיתא בב"ק סוף פרק מרובה (פג,א) שאין השכינה שורה פחות משני אלפי כו'. ועתה בשעה שנחו ושב הארון למקום רבבות אלפי ישראל. התפלל משה שישוב רוח הקודש בתקפו אל רבבות אלפי ישראל וכבר ביארנו בכמה מקומות שאף על פי שהענין ראוי להיות בעצמו. מכל מקום התפלה מועילה הרבה להיות כרצון הקב"ה גם בלי תפלה. כמו שכתבתי בספר שמות פרשה בשלח (יד,טו) בפרשה מה תצעק.

פרק יא

פרק יא, א

א וַיְהִי הַעָם כְּמִתְאַנְנִים רַע בְּאָזְנֵי ה' וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר-בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקִצָּה הַמַּחֲנֶה:

רע. שלא היתה התואנה שחסר להם טוב כאנשי התאווה. אלא שיש להם רע. ולא ביאר המקרא התואנה אבל בספרי פירש שהיה ההילוך דרך ג' ימים קשה עליהם. ואין זה מעין תאות האספסוף.

באזני ה'. בכל מקום דכתיב באזני המשמעות סמוכים להשומע. וכמה פעמים הדיוק שדבר בלחש שמגיע אך לאזניו ועיין ס' בראשית מ"ד י"ח. אבל באזני ה'. הכונה שהיתה השכינה שורה בישראל. ומשום הכי תיכף כשדברו היה כמו שמדברים באזניו כביכול משום הכי פגע בהם העונש מיד. ולא כמו דכתיב לדורות כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע ומסיים המקרא פן יראה בך ערות דבר ושב מאחריך א"כ לא יהיה העונש מיד. אלא ממילא יהיו מסוכנים במלחמה. אבל לא בא ההיזק מיד בהשגחתו ית' הנפלא. מה שאין כן במדבר לעולם לא שב ה' מן הארון והמקדש ורבבות אלפי ישראל הצדיקים, וגם כי כבר הבטיח ה' למשה במעשה העגל אשר איך שהוא יהיו פניו הולכים עמהם. אבל א"כ פגע בהם מדת הדין וכמו שאמר ה' פן אכלך בדרך. וכמו שביארנו יפה בפרשה תשא (לג,ג). ולא הועילה תפלתו של משה אלא שאי אפשר לכלות ח"ו בשום אופן.

ותאכל בקצה המחנה. כאשר יצא אש מקודש הקודשים בערה בקצה המחנה הסמוך למשכן ובעוד לא הלך האש הלאה התפלל משה ותשקע האש. והדרש בקציני העם. והיינו הך שלפי הפשט שהגדולים היו סמוכים יותר לאוהל מועד. ע"כ נגע האש בהם תחלה.

פרק יא, ד

ד וְהֶאֱסָפְסַף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תְּאַנְהוּ וַיֵּשְׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֵאָכְלֵנוּ
בְּשָׂרָה:

והאספסוף וגו' התאוו תאוה. לא התלוננו על רע. אלא שחסר תאוה ותענוגי בשר. דלא לכולם היה המן מוטעם יפה כדאיתא במס' יומא (עה,א). והם גרמו אשר. וישבו ויבכו גם בני ישראל. אף על פי שהיה להם המן מוטעם יפה. מכל מקום אמרו מי יאכלנו בשר. שהוא עיקר הנאת סעודה כמבואר בב"ר (ז,ב) א"ל עשו ליצחק מה האכילך כו' כיון שהזכיר בשר מיד בכה כו' והנה לשון וישבו. בא ללמדנו שזה הרעיון היה להם כבר. אלא שלא צא מן השפה ולחוץ עד עתה והיינו כדברינו בספר שמות (ז,ג) יע"ש.

(הרחב דבר: ובמס' שבת (קטז,א) איתא דויהי בנסוע הארון בא להפסיק בין פורענות ראשונה לשניה ומפרש בגמרא פורענות שניה מאי היא, ויהי העם כמתאוננים, פורענות ראשונה מאי היא, ויסעו מהר ה' ואמר רב חמא בר' חנינא שסרו מאחרי ה' ופרש"י בתוך ג' ימים למסעם התאוו תאוה האספסוף להתרעם על הבשר כו'. מפרשת הגמרא דתאות הבשר היה מיד אחרי נסעם מהר ה' אלא שלא יצא מן השפה עד אחר מעשה המתאוננים. שהתאונו על שנתלבטו בדרך ג' ימים. אז יצא מן שפה התאוה שהיתה מקודם וזהו לשון וישבו. באשר היה הרעיון מכבר. ובזה מדיוק מה דמפרש בגמרא תחלה פורענות שניה לראשונה. משום דפורענות ראשונה יצא לאור אח"כ. ולמדו חז"ל מדיוק לשון המקרא ויסעו מהר ה'. ולא כתיב מהר סיני. אלא שהיה בדעתם לסור מהעונג שהיה שם על ה'. ובקשו להתענג על תענוגי בשרים. ועיין להלן פסוק כ').

פרק יא, ה

ה זָכְרָנוּ אֶת-הַדָּגָה אֲשֶׁר-נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֲנָם אֶת הַקְּשָׁאִים וְאֶת הָאֲבִטְחִים וְאֶת-הַחֲצִיר וְאֶת-הַבְּצָלִים וְאֶת-הַשּׁוּמִיִּם:

את הדגה. משמעו מתים. והיינו מלוחים להמשיך המאכל. את הקשואים ואת האבטיחים וגו'. אלו פרפראות שלפני המזון ואחר המזון. ואת החציר וגו'. אלו דברים חריפים שנאכל הפת עמם. ופירש את החציר עם החציר. והיינו שדקדק בתרגום אונקלוס בשנוי התרגום על תיבת את.

פרק יא, ו

ו וַעֲתָה נִפְשָׁנוּ יִבְשֶׁה אֵין כָּל בְּלִתֵּי אֶל-הַמֶּן עֵינֵינוּ:

אין כל. לפני המזון.

בלתי אל המן עינינו. בתוך המזון.

והרמב"ן פירש שאמרו אפילו המן שאנו חיים בו אינו בידינו שתהיה נפשנו דשנה בראיתו אלא נתאווה לו ונשא עינינו עליו אולי יבא לנו. והנבי להוסיף שזהו כונת הספרי על הפסוק התאוו תאוה. יכול שהיו מתרעמים על דבר שלא טעמו מימיהם, ת"ל התאוו תאוה היו מתרעמים על המן שהיה יורד בכל יום. הכונה דתאוה משמעו שהוא באמת דבר שראוי ליתאב לו. והיינו המן הנפלא. ועליו התאוו והתלוננו. והיינו על מה שהיה יורד בכל יום. ולא פעם אחת בשנה. ולא היו צריכים שיהיו עיניהם תלויות אם ירד למחר. כדאיתא ביומא דע"ו א'. זה היה עיקר תרעומת. אלא שבשוש לומר שאין רוצין לתלות את עיניהם לאביהם שבשמים. משום הכי חפשו עלילה אחרת לומר שתאוה נפשם לבשר וכיוצא בזה. וזה כללו בלשון בלתי אל המן עינינו וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל.

פרק יא, י

י וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת-הָעַם בְּכֹה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ אִישׁ לְפִתַּח אֹהֶלוֹ וַיַּחַר-אַף ה' מְאֹד וּבְעֵינָי מֹשֶׁה רָע:

את העם. קבוצת העם.

בוכה למשפחותיו. וגם ראה שכמה יחידים שבכו.

איש לפתח אהלו וגו' ובעיני משה רע. הבין שבסוף יצא מזה מכשול גדול ורצה להקדים הרעה ולהשקיט המיית העם ע"י מוסרים טובים. ע"כ הקדים לבא לפני ה' לבקש נושאי בעול הצבור עמו.

פרק יא, יא

יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-ה' לְמָה הָרַעַתָּ לְעַבְדְּךָ וְלָמָּה לֹא-מִצַּתִּי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְשׂוֹם אֶת-מִשְׁאֵל כָּל-הָעַם הַזֶּה עָלַי:

למה הרעת לעבדך. נגד המתאוננים רע אמר שאותו הרע שטוענים נוגע לי כאלו לי רע אחר שאינו יכול להשקיט דעתם ולא לכלכל רעתם.

ולמה לא מציתי חן. נגד העם המתאווים טוב. כאלו חסר לי זה הטוב באשר שמת משא כל העם הזה עלי.

פרק יא, יב

יב הָאֲנֹכִי הֲרִיתִי אֶת כָּל-הָעַם הַזֶּה אִם-אֲנֹכִי יִלְדֹתֶיהוּ כִּי-תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְּחִיקֶךָ כְּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֱמוֹן אֶת-הַיֵּינֶק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּיו:

האנכי הריתי. שהיו לי כמו האם שמפייסת את התינוק בשני דברים. גם בטבע הילד שנגרר אחר אהבת האם. גם בשדיה. עוד זאת שנוח לה לסבול הטפול מחמת הנאת גידול בנה. וגם הנאת החלב שנוח להניק.

אם אנכי ילדתיהו. אב המגדל את היונק יש לו על כל פנים הכשר אחד לפייס את התינוק מצד שנגרר בטבע אחר האב. וגם נוח לו לסבול הטפול מטעם זה.

כי תאמר אלי שאהו בחיקך. כדכתיב ויצום על בני ישראל ותניא בספרי א"ל בני סרבנים הם כו' והרי צום לסבול מהם.

כאשר ישא האומן. כאומנת חסר לה הכשר הראשון אבל יש לה הכשר השני היינו השדים להניק. וגם יש לה נחת בשעת הנקה. אבל האומן אין לו שום הכשר לזה באשר התכלית הוא על האדמה אשר נשבעת לאבותיו. ולבו היה נוקפו על זה הרבה. וא"כ האיך אוכל לסובלם.

פרק יא, יג

יג מאין לי בְּשֶׁר לְתֵת לְכָל-הָעַם הַזֶּה כִּי-יִבְכּוּ עָלַי לְאֹמֶר תִּנְהַלְנוּ בְּשֶׁר וְנֹאכְלָה: מאין לי בשר וגו'. הוא הטענה שאינו אף כאומנת שיש לה שדים להפיס דעת התינוק.

פרק יא, יד

יד לא-אוכל אנכי לבדי לשאת את-כל-העם הזה כי כבד ממני:

לא אוכל אנכי לבדי וגו'. הוא הטענה שאינו כאב אלא כאומן. שהרי האב מוצא דברים לפייס את התינוק מצד הטבע כמו שכתבתי. ואני אין לי כח דברים לשאת בהם את כל העם הזה. אף על פי דודאי היה למשה כח בפיו להיות לוקח נפשות. אבל כל העם הזה אינו יכול.

כי כבד ממני. טבע העם הגוי כולו. וכל אחד בשנוי דעת כבד ממני לכל דברים שיהא בהם כדי שישקיט דעתם.

פרק יא, טו

טו ואם-ככה את-עשה לי הַרְגֵנִי נָא הֲרֹג אִם-מִצְאָתִי חֹן בְּעֵינֶיךָ וְאֵל-אֶרְאָה בְּרַעֲתִי:

ואם ככה את עשה לי. אם כמו שאתה מצמצם בצרכיהם. שאין להם תאות נפשם. כך אתה מצמצם בכחי שאין אתה מחזק לבבי לסבול עד שאני מרגיש כבודות המשא. והיינו שאמר בלשון את. בלשון נקבה. כמו המקבל שיש לו גבול כמה שנותנים לו. כך הקב"ה התנהג בשפע נתינתו לישראל בצמצום צרכיהם. ולא כתאות לבבם. על זה אמר משה אם ככה את מתנהג עמדי לצמצם כח הנהגתי שאינו יכול לסבול משא העם הזה.

הרגני נא הרוג. בהיותי בעצמם בריאותי כעין הרג שאינו מחמת חולי. וזה מה שאמצא חן בעיניך. שלא יהיה לי כאב לב ויגון.

ואל אראה ברעתי. שהמת מתוך כאב לב. צרתו כפולה שהרי רואה כמה ימים לפני מותו שימות בקרב הימים. כך אם לא תהרגני הלא אמות מצער ויגון ועוד אראה ברעתי ע"כ טוב לי למות בעוצם בריאותי (ואח"כ מצאתי זה הפרשה בס' פענח רזי).

פרק יא, טז

טז ויאמר ה' אל-משה אֶסְפֶּה-לִי שְׁבָעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעוּתָ כִּי-הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשִׁטְרֵי וְלִקְחֹתָ אִתָּם אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּד:

אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. היינו גדולי המעלה שיהיו ראויים לעמוד לפני בקבלת רוה"ק.

אשר ידעת כי הם זקני העם. שבהנהגה של העם ג"כ המה זקנים והעם יהיו נגררים אחרי דבריהם.

ושוטרי. שיכולים להראות עוז ומורא במקום שנדרש כמו שוטרים שרודים את העם.

פרק יא, יז

יז וַיְרַדְתִּי וַדְבַרְתִּי עִמָּד שָׁם וְאַצְלַתִּי מִן-הַרוּחַ אֲשֶׁר עָלִיד וְשָׁמַתִּי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתָּד בְּמִשָּׂא הָעָם וְלֹא-תִשָּׂא אִתָּה לְבַדָּד:

ודברתי עמך שם. ובמעשה פסוק כ"ה כתיב וידבר אליו. וכבר ביארנו לעיל ז' פ"ט ובכמה מקומות. דבדבור ממש היינו תורה שבכתב כתיב אליו. שאז לא היה משה מדבר מאומה אלא מאזין ומקשיב. אבל בתורה שבע"פ שהיה משה חוקר ומדבר ג"כ כתיב בכל מקום לדבר אתו וכדומה. וכאן היה האצלת מרוח משה על הזקנים בשני דברים. חדא בכח הדיבור ולקחת נפש שומעיו. ובזה ישאו במשא העם. שנית בכח הנבואה ממש. משום הכי כאן דמדבר הקב"ה לענין ונשאו אתך במשא העם. שזה היה מבקש משה משום הכי ודברתי עמך. היינו שידבר עמו תורה בע"פ. ומכח הדבור של משה שמדבר לפני ה'.

האציל על הזקנים ובזה ונשאו אתך וגו'. ולהלן מספר הכתוב שדבר אליו ובזה נאצל כח הנבואה.

והנה היה ראוי לכתוב כאן ודברתי אתך כמו בכל מקום. אלא אף על פי דאתו ועמו משמעות אחת. מכל מקום יש הבדל קליש בן שתי הלשונות דעמו משמע יותר השתוות המדברים מלשון אתו. עיין להלן כ"ב כ' והראה הקב"ה ענותנותו בשעת דכאות רוח משה שדבר במרי שיחו. וכדכתיב (ישעי' נז, טו) מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח. **ואצלתי מן הרוח אשר עליך.** שאתה משיב בדעת יתירה לפני. **ונשאו אתך.** בשפע דעת וכח הדבור על לב העם.

פרק יא, יח

יח וְאֶל-הָעָם תֹּאמַר הַתְּקַדְּשׁוּ לְמַחֵר וְאֶכְלְתֶם בֶּשֶׂר פִּי בְּכִיתֶם בְּאֲזְנֵי ה' לֵאמֹר מִי יֶאֱכַלְנוּ בֶּשֶׂר כִּי-טוֹב לָנוּ בְּמִצְרַיִם וְנִתֵּן ה' לָכֶם בֶּשֶׂר וְאֶכְלְתֶם:

התקדשו. הזמינו משפחות משפחות לסעודת בשר. שאין הזמנה לסעודה בלי בשר. **באזני ה'.** נכנסו לאזניו. אף על פי שלא בקשתם בתפלה. מכל מקום נכנסו הדברים באזניו. **כי טוב לנו במצרים.** דאלו התאונונו בל"ז מי יאכילנו בשר לא היה חש למלא דבריכם וכלשון שמ"ר (מ"א, ג) שומעין לשוטה מה שהוא מבקש אתמהה. אבל אחר שאמרו כי טוב לנו במצרים. וא"כ נתנו מגרעת ביציאת מצרים אשר היא יסוד לכל התורה והיא ניתן למזכרת בכל דור. ע"כ ונתן ה' וגו'. לדעת כי אין בה מגרעת. וטובה היא היציאה מכל צד.

פרק יא, יט

יט לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן וְלֹא יוֹמִים וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרֵה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם: לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן. לפי הפשט משמעו כמו בסמוך ולא יומים. דפירושו לא רק יום אחד ולא יומים אלא עד חודש ימים. אבל א"כ שלא היה נכלל בזה כונה אחרת ג"כ איך הגיע מכה רבה מאד באותו יום הראשון. אלא ע"כ נכלל בזה הלשון עוד כונה אחרת היינו לא יום אחד תאכלון אלא בפחות מזה ונתן הקב"ה לדעת שיש בדברים הללו משמעות אחרת מדהפסיק בתיבת תאכלון. ולא אמר לא תאכלון יום ולא יומים וגו' או לא יום אחד ולא יומים וגו' תאכלון עד חדש וגו'. אלא לכלול ביום אחד שתי כונות.

ובאמת הדבר פלא האיך מצאו ישראל לב לאכול מזה הבשר אחר שאמר משה בשם ה' כי יצא מאפס והיה להם לזרא. וכי אפשר לומר שלא האמינו בזה. או שגבר התאוה כל כך עד שלא חשו לאבדן הגוף. אלא ודאי הם הבינו דבר ה' כפשוטו שאחר שיאכלו חודש ימים

יצא מאפם, וכסבורים היו שלאחר שיאכלו איזה ימים יתאפקו מלאכול. אבל הקב"ה אמר בכוון לשון שלא יעמדו על הבנתו. ואפילו משה רבינו בעצמו לא הבין מתחלה עד שראה הסוף ויבואר עוד בסמוך (פסוק כג). וכ"ז היה כדי שיגיע עונשם (פסוק לג).

פרק יא, כ

כ עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא יען פי-מאסתם את-ה' אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים:

יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם. כבוד גלוי שכינה שבקרבכם. שהרי בהיותכם במצרים לא היה לכם העונג הנעלה הלז. וכאשר אתם אומרים כי טוב לנו במצרים שהיה לנו בשר. הראיתם לדעת שתענוג מאכל בשר יקר לכם מתענוג גלוי שכינה. ואין בזיון ומאוס גדול מזה.

למה זה יצאנו ממצרים. עוד היו בהם אומרים דשטות היה ממנו שיצאו ממצרים ושמענו לדבר משה. וא"כ היו תוהים על הטוב והישר שעשו ודומים כאלו לא רצו לצאת כדאיתא במס' קידושין ספ"א (מ,ב) בתוהה על הראשונות והרי מי שלא יצא באמת מת בימי החושך כידוע. ע"כ גם אתם תספו.

פרק יא, כא

כא ויאמר משה שש-מאות אֶלף רגלי העם אשר אנכי בקרבם ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים:

רגלי. ההולכים ברגל. והמה אוכלים הרבה כדאיתא במס' שבת (קנב,א) דוק בכי ותשכח בנגרי. ונצרכים להרבה בשר.

אשר אנכי בקרבם. אשר הנני נושא ונותן עמם בהנהגה. והדבר מובן שלכל אחד יש טפלים הרבה נשים ובנים ועבדים וכולם צריכים לאכול. א"כ הוא מספר הרבה מאד. **ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים.** לא אמרת בשר אתן להם חודש ימים. ואכלו. שהיה במשמע שיתן בכל יום כדי צורך היום. וכמו שהיה בשליו הראשון שירד עם המן דבר יום ביומו. מה שאין כן עתה אמר ה' ונתתי להם בשר. הרי נתניה אחת. ואכלתם חודש ימים. א"כ הוא שפע שאין לשער. ויפה כתב ברמב"ן שלא הסתפק משה אם אפשר בדרך נס. אלא שידע שלא יהיה נס. ומיהו בטעמו של דבר שידע משה כן. סיים הרמב"ן משום שלבסוף יהיה לקללה וכבר אמרו חכמים אין דבר רע יורד מן השמים עכ"ל. וזה המאמר במחלוקת אמוראי בב"ר (נא,ג). וגם אינו ענין לנס. שהרי אפשר להיות הנס שלא מן השמים, והרי בפירוש איתא בחולין דף קכ"ז א' דאיכא ניסא לפורענות. ועוד עיין חגיגה

דף י"ב ב' בענין שבעה רקיעים. אבל עיקרו של דבר הוא משום דאיתא בתענית דכ"ד, ב, דחזא למלאכי דמייתי חלא והוי קימחא דסמידא ואמרי מהא לא תזבני דמעשה נסים הוא. ופרש"י דבמה שאפשר להתרחק ממעשה נסים יותר טוב ונכון. ואם כן האיך יעשה הקב"ה נס להנות להם באיסורא. ולא דמי למן ובאר דחיי נפש הוא ואי אפשר בלעדם. ותו, דהמן והבאר היו בריאה ממעשי בראשית כדתנן במסכת אבות פרק ה'. מה שאין כן בשר שיבא בשביל תלונה בדרך נס לצורך הנאה אסור להנות ממנו. משום הכי ידע משה שרק בטבע יהיה כך. ע"כ לא צייר בנפשו איך יהיה בטבע. שבנתינה אחת יהיה מאכל חודש ימים לששים רבוא רגלי לבד מטף לאין שיעור.

פרק יא, כב

כב הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את-כל-דגיי הים יאסף להם ומצא להם:

הצאן ובקר ישחט להם. בחולין דף י"ז, א איתא דלרבי ישמעאל דסבירא ליה בשר תאווה של בחירה היה אסור במדבר פירש ישחט להם כמשמעו ור"ל יהיה בשלמים. דבחולין היה אסור במדבר. אבל לר"ע דסבירא ליה דבשר תאווה היה מותר בשל נחירה ינחר להם מיבעי. פירש שהרי לא היה צורך להביא דוקא שלמים ולשחוט אלא רשאים בחולין ובנחירה ומשני נחירתן זהו שחיטתן.

(הרחב דבר:) והנה בשאלות דרב אחאי פרשה זו מייתי מהאי קרא דהצאן ובקר ישחט להם דחולין בעו שחיטה. ולכאורה לפי סוגית התלמוד בין לר"י בין לר"ע אין ראייה דחולין טעון שחיטה ממש. אבל באמת לפי מאי דמסיק בסוגיה שם דאפילו לר"י כי אסר רחמנא בהמה דחזי לקרבן אבל חיה דלא חזיא להקרבה לא אסר רחמנא. ופשוט דהוא הדין צאן ובקר בעלי מומין וכך כתבו התוס' שם סד"ה ר"ע. וא"כ מתפרש לר"י כמשמעו הצאן ובקר ישחט להם בבעלי מומין ולחולין. מיהו לר"ע אכתי צריך לדחוק כישוב הגמרא דשחיטה לאו דוקא אלא נחירתן זהו שחיטתן אבל למה שכתבתי ס' ויקרא י"ז ג' בשם הרמב"ם דאפילו לר"ע לא הותר במדבר חולין בשחיטה אלא בנחירה דוקא. ומשום שלא היו ישראל רגילין לאכול בשר אלא שחוטה. משום הכי היה גם לר"ע מוכרחין לאכול בשלמים. וא"כ מתפרשת קושית הש"ס ינחר להם מיבעי. לא משום דגם בנחירה כשר. שהרי לא היה דרכם בכך. אלא משום דקשה להגמרא לומר דכולי עלמא מייתי קדשים, ויותר טוב שיהיו בחולין ובנחירה. משום הכי הקשה ינחר מיבעי. אבל כ"ז אינו אלא להסלקא דעתך דכל בהמה אסור בחולין לשחוט. אבל לפי המסקנא דבחיה לא נאסר והוא הדין בעלי מומין. מתפרש גם לר"ע כמשמעו בבעלי מומין ומשום דאורחיהוהווי בשחיטה).

אם את כל דגי הים. אף על פי שהקב"ה אמר בשר אתן להם. מכל מקום אפשר לומר דהיינו בשר דגים דבלשון תורה גם דגים מיקרי בשר בפרשת שמיני (ויקרא יא,יא) מבשרם לא תאכלו. והכי נמי לשון הקב"ה. אבל ישראל שהסיחו בלשון בנ"א אמרו מי יאכילנו בשר זכרנו את הדגה וגו' בשר בפני עצמו ודגה בפני עצמה דבלשון בנ"א אין בשר דגים בכלל בשר כדתנן בנדרים הנודר מן הבשר מותר בבשר דגים.

פרק יא, כג

כג וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה הִיָּד ה' תִּקְצֹר עֲתָה תִּרְאֶה הַיְקָרָד דְּבָרֵי אִם-לֹא:

היקרך דברי. לפי פשוטו מלשון מקרה. אבל א"כ הכי מיבעי היבוא דברי או היקרה דברי. אלא נכלל בזה עוד כונה מלשון קריאה אם אתה קורא דברי. פירש אם אתה מבין אותם לתכליתם. וכמו שכתבתי לעיל שלא הבין משה כונת הקב"ה וכיוצא בזה נתבאר בפרשת בשלח (טז,ה) בענין והיה ביום הששי והכינו וגו' אלא דשם נתרעם הקב"ה על משה. מה שאין כן כאן סיכל המקום בכוון הבנת משה שלא יבין עד אשר יראה כדי שיגיע ליד כך. וכיוצא בזה ביארנו בספר בראשית י"ח י"ג אצל אברהם אבינו שלא הבין אברהם אבינו דבר ה' מחמת שלא רצה הקב"ה שיבין. והנה השיב הקב"ה למשה שתי תשובות. חדא היד ה' תקצר גם בדרך הטבע להביא סך כזה. שנית שלא הבין כוונת דבר ה' והכונה שהרבה מותו ביום הראשון. וממילא לא יהיה הצורך כל כך לכל החודש.

פרק יא כד

כד וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל-הָעָם אֵת דְּבָרֵי ה' וַיֹּאסֹף שְׁבָעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבֹת הָאֹהֶל:

סביבות האהל. לא פתח האהל כפי שהיה המנהג אפילו בהקהל שכל העם עמדו בחצר פתח האהל אבל כאן עשה בכוונה להגיד להם שלא יהיה כח כל אחד לכל ישראל אלא איש לשבטו. והעמיד אותם כל אחד לנכח שבטו. ומשום הכי כתיב כאן מזקני העם ולא מזקני ישראל כדבר ה'. אלא משום שכבר ביארנו לעיל ט"ז דזקני ישראל היה משום רוח הקודש ונבואה. וזקני העם היה משום כח הנהגה לעם. וכאן במעשה שהעמיד אותם סביבות האהל. הוא משום שהיו זקני העם לצורך הנהגה. משום זה הכח היה הענין נדרש להעמיד דוקא סביבות האהל. אבל במה שהיה כחם להיות נביאים ובעלי רוח הקודש אין נפקא מינה. ונביא לשבטו נביא לכל ישראל.

פרק יא, כה

כה וַיִּרְדֵּה ה' בְּעֵנָן וַיְדַבֵּר אֱלֹהֵי וַיֵּאצֵּל מִן-הַרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל-שִׁבְעִים אִישׁ הַזְּקֵנִים וַיְהִי כְּנוּחַ עֲלֵיהֶם הַרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסְפוּ:

וידבר אליו. כבר נתבאר לעיל י"ז שהיה גם דבור מפורש שנופל על זה לשון וידבר אליו. ומזה הרוח נאצל כח הנבואה על הזקנים. לבד מה שהיה עוד דבור בתורה שבעל פה כמו שכתבתי לעיל.

ויתנבאו ולא יספו. משמעות ולא יספו מבואר בספרי ובגמרא סנהדרין ד"ז ובתרגום אונקלוס ולא פסקין. ולפי הפשט נראה משום דזה כלל גדול שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד כדאיתא בסנהדרין (פ"ט, א). וא"כ כששני נביאים מתנבאים ענין אחד בעל כורחך אחד מוסיף על חברו איזה דבר. והודיע הכתוב דהזקנים הללו נתנבאו מה שאמר משה בשם ה'. אבל ולא יספו מאומה. אלא הגידו מה שאמר הקדוש ב"ה למשה במכוון. והיינו משום שנבואתם לא בא אלא מהאצלת רוח משה. מה שאין כן אלדד ומידד התנבאו ענין אחר מה שלא בא תחלה למשה.

פרק יא, כו

כו וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי-אֲנָשִׁים בְּמַחְנֵה שֵׁם הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִידָד וַתִּנַּח עֲלֵהֶם הַרוּחַ וְהָמָּה בְּקִתְּבִים וְלֹא יָצְאוּ הָאֶהָלָה וַיִּתְנַבְּאוּ בְּמַחְנֵה:

ותנח עליהם הרוח והמה בכתובים וגו'. לפי הענין היה ראוי סדר הכתוב להיפך. ושם השני מידד והמה בכתובים ולא יצאו האוהלה ותנח עליהם הרוח ויתנבאו במחנה. אלא משום שהיה במשמע שנתנבאו במחנה באותה שעה שחל רוח הקודש על שבעים איש סביבות אהל מועד. והיה קשה מדוע לא יצאו האנשים עפ"י דבר משה. ואפילו אם חשבו שאין כדאים כפרש"י בשם ספרי. מכל מקום לא היה להם לסרב על מאמר משה חלילה. משום הכי ביאר הכתוב שמאז הודיע להם שהמה הנבחרים ועליהם לצאת. נחה עליהם הרוח. ושוב לא יכלו לצאת. ואח"כ נתנבאו ג"כ. מעתה מובן שלא היה נבואתם אותו דבר שנתנבאו שבעים איש, שהוא אותו הדבור שנדבר עם משה, כמו שכתבתי. שהרי עדיין לא נדבר עם משה, משום הכי דרשו שהיה איזה נבואה השייך למשה שהוא משה מת וכו'. ובסנהדרין ספ"א (י"ז, א) איתא שנתנבאו מלחמת גוג ומגוג. ודקדקו מכתוב אחד בס' יחזקאל (לח, י"ז).

פרק יא, כז

כז וַיִּרְץ הַנֶּעֱר וַיִּגַּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֶלְדָּד וּמִידָד מִתְנַבְּאִים בְּמַחְנֵה:

וירץ הנער. המשרת ששלח משה אחריהם לקרות אותם לאהל מועד שב בהודעה זו.

פרק יא, כח

כח וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן מִשְׁרַת מֹשֶׁה מִבְּחַרְיוֹ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מֹשֶׁה כְּלָאִם:

וַיַּעַן. בקול רם. [כמבואר בסוטה דל"ב ב' דעניה משמע בקול רם. ועיין בספר בראשית י"ח כ"ז ובס' דשמות ד,א] צעק מעומק לבבו ע"ז.

אדני משה כלאם. אמרו בסנהדרין ספ"א (יז,א) משום דהוי כמורה הלכה בפני רבו. וכבר הזכיר הרמב"ן דוגמא במגילה די"ד ב' ובמקום דקאי ירמיה היכי מתנבאה חולדה ומשני חולדה קרובת ירמיה היתה ולא היה מקפיד עליה. והענין דאף על פי שרוח היא חלה על האדם. ואח"כ כאש עצור בלבבו להגיד דבר ה' מכל מקום לא חלה נבואה אלא מתוך הכנה לזה. והכנה זו אסורה במקום רבו. אם לא בפניו וברשותו, כמו שהיו בני הנביאים בימי שמואל ואליהו, או חוץ לג' פרסאות שגם הוראה שרי. משום הכי היה כאן חשד שהכינו עצמם לקבל שפע נבואה גם בלי האצלה ממשה.

פרק יא, כט

כט וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הֲמִקְנָא אֶתְּהָ לִּי וּמִי יִתֶּן כָּל-עַם ה' נְבִיאִים כִּי-יִתֶּן ה' אֶת-רוּחוֹ עֲלֵיהֶם:

כי יתן ה' וגו'. הוא מיותר. אבל בזה בא שמה להודיע כי אין שום אשם עליהם. באשר שלא בא בהשתדלות. ועל זה אמר דנהי דכל עם ה' אי אפשר שיהיו מתבודדים ומכינים עצמם לנבואה. דא"כ בטל ישוב העולם. אלא זה אפשר שיתן ה' רוחו על כל עם ה' לשעה בלי שום הכנה. ושלמה המלך התפלל בדרך שיר מי יתן כאח לי וגו' אמצאך בחוץ אשקך וגו'. והבאור, שתהיה כל כך רוח נבואה ודביקות בה' מצויה בישראל עד שתהיה גם בהליכה בחוץ בשוקים וברחובות בלי שום הכנה משיגה הערה ודביקות. וזו היא תוחלתנו שיהיה לעתיד לבוא. ועיין מה שכתבתי ספר בראשית (ב,כה) בהרחב דבר על הפסוק ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבושש.

פרק יא, ל

ל וַיֹּאסֹף מֹשֶׁה אֶל-הַמַּחֲנֶה הוּא וְזַקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

הוא זקני ישראל. לא נתבאר למאי יצא משה אל המחנה. והלא מקומו היה תדיר לפני אהל מועד ולא יצא משם אם לא לצורך. וצריך לומר דביקש משה להוכיח את ישראל יחד עם הזקנים להבדל מתאותם. אבל לא הועיל. וכבר גזר הקב"ה להכותם. וכך מפורש בספרי שהלך משה להוכיחם וא"ל היד ה' תקצר הן הכה צור וגו'. ולמדו מזה המקרא.

פרק יא, לא

לא וְרוּחַ נֹסֵעַ מֵאֵת ה' וַיִּגְזַז שְׁלוֹיִם מִן-הַיָּם וַיִּטֵּשׂ עַל-הַמַּחְנֶה כְּדָרְךָ יוֹם כֹּה וַיְכַדְרְךָ יוֹם כֹּה
סְבִיבוֹת הַמַּחְנֶה וּכְאֻמָּתִים עַל-פְּנֵי הָאָרֶץ :

כדרך יום כה וגו'. זה היה בפעם אחת וכמו שכתבתי לעיל כ"א. ולא היה באמת בזה
מאכל לכל העם על חודש ימים. אבל אחר שהיה מכה רבה מאד. סרה כח התאוה ואכלו
אחר כך הנותרים בלי חמדה חודש ימים.

פרק יא, לב

לב וַיִּקְם הָעָם כָּל-הַיּוֹם הַהוּא וְכָל-הַלַּיְלָה וְכָל יוֹם הַמַּחְרָת וַיֹּאסְפוּ אֶת-הַשָּׁלוּ הַמִּמְעִיט
אָסַף עֲשָׂרָה חֲמָרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שְׂטוּחַ סְבִיבוֹת הַמַּחְנֶה:

הממעט אסף עשרה חמרים. שמעתי בשם הגר"א ז"ל שהיה הממעט בקצה המחנה
מלפנים. וא"כ היה נצרך להלוך פרסה וחצי בהליכה וכמו כן בהבאה. וכזה עשה עשר
פעמים. והיה שלשים פרסאות מהלך יום ולילה ויום. וא"כ פירש וישטחו להם שטוח
סביבות המחנה. מבפנים קרוב לאהלו. ולא כפירש סביבות המחנה דלעיל שהיה מבחוץ
על השדה.

פרק יא, לג

לג הַבָּשָׂר עוֹדְנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרִם יִכְרֹת וְאֵף ה' חָרָה בָּעַם וַיִּדַּח ה' בָּעַם מִפֶּה רִבְּהּ מֵאֵד:

ואף ה' חרה בעם. על שקידתם כל כך בלי מנוחה יום ולילה למלא תאותם.
ויך ה' בעם. ולא יהו שוב מתאווים כל כך. ושוב אכלו מכל מקום מעט וכסבורים שלא ימותו
עוד אחר שכבר נענשו ביום הראשון הרבה והמה נותרו. עד שאחר חודש מתו ג"כ
ונתקיים דבר ה' לא יום אחד תאכלון וגו' כדברינו (פסוק יט).

פרק יא, לד

לד וַיִּקְרָא אֶת-שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא קְבֵרוֹת הַתְּאֻנָּה כִּי-שָׁם קָבְרוּ אֶת-הָעָם הַמִּתְאֻוִּים:

את שם המקום וגו'. האי את מיותר. וכמו שכתבתי בספר בראשית כ"ח י"ט ע"ש. וגם
כאן בא ללמד דגם המקום שנקרא תבערה לעיל ג' נכלל בשם קברות התאוה. ע"כ לא
נזכר במסעות שם תבערה כלל.

קברות התאווה כי שם קברו את העם המתאווים. דמי שהוא שקוע הרבה בענין נקרא ע"ש אותה הפעולה. כמו והיה ברכה. ואני תפלה. ע"כ נקראו העם המתאווים תאווה. וכשמתו נקרא המקום קברות התאווה.

פרק יא, לה

לה מקברות התאווה נסעו העם חצרות ויהיו בחצרות :

ויהיו בחצרות. בספרי תניא וכי ב' חצרות היו. אלא כיון שנסעו ישראל לא הספיקו להלך עד ששמעו שנצטרעה מרים וחזרו וחזרו לאחוריהם. וא"כ פירש ויהיו עוד הפעם בחצרות. ולפי הפשט העיר כחצרות היה במקום שחנו ישראל. והחניה עצמה היה סמוך לחצרות. וכל העם פשטו לעיר לקנות ולהכין צורך הדרך הלאה.

פרק יב

פרק יב, א

א ותדבר מרים ואהרן במשה על-אדות האשה הפשית אשר לקח פי-אשה כשית לקח:

כי אשה כושית לקח. לפי הפשט משמעות כושית גויה. אלא שנתגיירה. וכסבורים אהרן ומרים דמשום הכי פירש משה ממנה. משום אינה לפי כבודו של משה. שתהיה אשתו שלא מיחוסו ישראל. ודברו בזה שמכל מקום אינו נכון. אחר שכבר לקח וידע שהיתה גויה ולא הטעתו. וא"כ אינו ראוי לצערה ולפרוש ממנה. [אח"כ ראיתי שפירש כן בספר פענח רזי לפי דרכו שמפרש כושית שחורה].

פרק יב, ב

ב ויאמרו הרק אך-במשה דבר ה' הלא גם-בנו דבר וישמע ה':

ויאמרו. שאין לומר דלא משום זה פירש מאשתו. אלא משום שהנבואה גורמת לזה. זה אי אפשר שהרי הרק אך במשה וגו' כפל לשון. לכלול בזה שתי כונות. חדא כמשמעו שלא עם משה בלבד דבר ה' והרי גם המה היו במצרים נביאים. ושנית דודאי הבינו דנבואת משה רבה מהם. מכל מקום הלא זה אינו משום מעלת עצמו. אלא משום זכות כל ישראל. ויהיה פירושו וכי אך במשה דבר ה' עמו. הלא גם בנו. היינו בזכותנו דבר ה' עם משה. והיינו דתניא בספרי והלא עם אברהם יצחק ויעקב דבר ה' ולא פירשו מן האשה. ולא נתבאר היכן רמוז בענין אבותינו אברהם יצחק ויעקב. אבל לפי דברינו מבואר דמה נפקא מינה במה שאמרו דבזכות כל ישראל דבר ה' עם משה. היינו להגיד שהרי אברהם יצחק

ויעקב גדולים היו ממשה. שהרי נדבר עמם בזכות עצמם. ומכל מקום לא פירשו מנשותיהם.

וישמע ה'. שמע כדי להשיב. וכמו וישמע ה' את נאקתם.

פרק יב, ג

ג וְהָאִישׁ מֹשֶׁה (עָנֹו) [עָנִיו] מְאֹד מְלַל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה:

והאיש משה עניו וגו'. ביאר הכתוב דלא משום משה וצערו ענה ה' כי היכי דלא לחליש דעתו. אבל באמת משה לא חשש כלל לזה דהאיש משה עניו וגו'. אלא משום שנוגע לעיקר התורה לדעת כח מעלתו של משה שהוא למעלה מכל נבואה שבעולם.

(הרחב דבר:) והוי כדאיתא בברכות דף י"ט א' בהא דקאמר דמתים לא ידעי כשמדברים אחריהם או ידעי ולא איכפת להו, ומקשה, והא חד אשתעי מילתא בתריה דמר שמואל ונפל קניא ובזעא דמוחיה. ומשני שאני צורבא מרבנן דקודשא בריך הוא תבע ביקריה. הרי דסלקא דעתיה דמשום הכי נענש מן השמים משום דארגיש בצער. והקב"ה תבע צעריה. ומסיק דלא משום צעריה אלא משום יקריה דצורבא מרבנן שהוא כבוד התורה ומביא ראייה דאריב"ל כל המספר אחר מטתן של ת"ח נופל בגיהנם, שנאמר והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון. והנה לא נזכר כאן ענין מבזה ת"ח. אבל הכוונה דבזה שהוא מבזה ת"ח ומיקל בכבוד התורה ממילא יבאו כמה אנשים לדרכים מקולקלים, לכן אף על פי שהוא בעצמו אינו פועל און. אבל בזה שהוא מטה עקלקלות היינו שמקרב ליד כך - יוליכם ה' את פועלי האון בעצמו).

ומשמעות עניו הוא שאינו חושש לכבודו וצערו. ולא משום שהוא שפל בעצמו ואינו מכיר בעצמו שאינו ראוי לזה הצער והעדר הכבוד

(הרחב דבר:) כמו שכתב במסילת ישרים בפירש עניו שהוא שפל ברך. אבל אינו כן. והרי בסנהדרין דפ"ח ב' איתא ענוותן ושפל ברך. הרי דתרי מילי נינהו. וכך כתב מהרש"א בחידושי אגדות. אבל להיפך מדבריו. והראיה, דאיתא בערכין (טז,ב) ענוה שלא לשמה ותוכחה לשמה איזה מהן עדיף כו'. ואי משמעות עניו שפל ברך היאך הוא ענוה שלא לשמה. ותו, הרי שלהי מס' סוטה (מט,ב) איתא משמת רבי בטלה ענוה, אמר רב יוסף לא תיתני ענוה דאיכא אנא. והאיך יאמר מי שהוא שפל ברך שהוא עניו. ותו, דבספרי תניא וכן הוא באבות דרבי נתן מכל האדם ולא ממלאכים ואי איתא שהוא שפלות. היאך שייך לומר על מלאכים שאין יודעים ערכם. ולא עוד אלא שאנחנו אומרים שבח על הקב"ה אין

ענו כענותיך ובמגילה דל"א א' בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתם מוצא ענותנותו.)

אלא משמעות עניו שהוא מתנהג בלי חשש על כבודו. והיינו דאמר רב יוסף שלהי מס' סוטה (מט,ב) לא תיתני ענוה דאיכא אנא והוא כדאיתא שלהי מס' הוריות (יד,א) דכל שני דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לבית' לא קרא. ופרש"י שלא רצה לנהוג שררה בעצמו שבשעה שנצרך לאומן הלך אליו ולא קרא את האומן לביתיה. אף על פי שידע רב יוסף שהוא בערך רבה מכל מקום לא חשש לכבודו והיינו ענוה.

אשר על פני האדמה. הוא מיותר וכבר דרשו בספרי ע"ז. ולפי הפשט כי באמת בטעמו של ענוה יש הרבה אופנים על מה שאינו חושש.

(הרחב דבר:) וכמבואר בתהלים ל"ח, יג וינקשו מבקשי נפשי ודורשי רעתי דברו הוות וגו' ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו וגו' ומפרש ד' טעמים מפני מה היה כן. **טעם א'** כי לך ה' הוחלתי אתה תענה ה' אלהי. פירש דמי שאינו תובע בעצמו עלבונו וצערו. הקב"ה תובע עלבונו וכדאיתא בשבת (פח,ב) הנעלבים ואינם עולבים עליהם נאמר ואהביו כצאת השמש בגבורתו והיינו דבר הכתוב כי לך ה' הוחלתי קויתי שתתבע בצערי ועלבוני אם אשתוק. **טעם ב'** כי אמרתי פן ישמחו לי במוט רגלי עלי הגדילו. פירש דהמבזה חברו עיקר כונתו שיהיה חברו שומע ומצטער. ומשום הכי אף על פי שאין כבוד לאיש לבזות את חברו וכדאיתא בקידושין דף 'ב' כל הפסול פוסל. מכל מקום כדאי אצלו להתבזות רק כדי לצער את חברו. אבל אם חברו עומד ושוחק מדבריו ואינו מראה שום צער. הרי נשאר מבזזה בחנם ושותק ואינו מוסיף לדבר עוד. מה שאין כן אם יכעוס ויחוש להעדר כבודו. אז תהיה שמחת המבזה שלמה. ויוסיפו להגדיל דבריהם. **טעם ג'** כי אני לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד. דהרגשת הצער הוא גדול אם אינו מכין עצמו לידי כך. וכל מה שהוא שפוי בדעתו יותר שלא יגע בו רעה. ה"ז מצטער יותר כשמגיע לידי כך. והיינו דאיתא בב"ר ר"פ וישב. אם שוט ימית פתאום למסת נקיים ילעג. א"ר אחא בשעה שהצדיקים מבקשים לישיב בשלוח בעוה"ז השטן בא ומקטרג אמר לא דיין שמתוקן להם עוה"ב אלא שהם מבקשים לישיב בשלוח בעוה"ז. תדע לך שהוא כן שהרי יעקב אבינו ע"י שביקש לישיב בשלוח כו'. וענין זה המקרא אם שוט ימית פתאום וגו' לכאן. דהמכה את חברו באבן או בעץ שבו כדי להמית. הרי נענש מיתה. אבל אם מכה בשוט וממית אינו נענש כלל. והטעם דלא היה בשוט כדי להמית. ומפני מה הוא מת. מפני שהוא פתאום. וא"כ איהו דעביד לנפשיה, שלא היה לו להיות שפוי בדעתו כל כך עד שיהא פתאום משום הכי למסת נקיים ילעג. ועל זה הביא המדרש רבה דאין רצון ה' שיבקש האדם לישיב בשלוח

בעוה"ז. וזהו דבר דוד. כי אני לצלע נכון וגו'. תמיד הכינותי עצמי לידי צער ומכאוב. ע"כ לא הייתי חושש בהגיע אלי. **טעם ד'** כי עוני אגיד אדאג מחטאתי. פירש כדתניא בתוספתא שבועות ר"א בן מתיא אומר אין אדם מתחייב לשמוע אלא א"כ חטא שנאמר ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה. ועיין מה שכתבתי בספר ויקרא ה' א'. והיינו דברי דוד. דמשום הכי אינו חושש. כי עוני אגיד וגו' - יודע אני שהוא משום עון. והנה כל אלו טעמים גורם לענוה.)

יש מזה הטעם ויש מזה הטעם לפי ענין של כל אחד אבל הוא היה כאדם שאינו עוד על פני האדמה. היינו כמת שאינו יודע או שאינו מרגיש. וא"כ אינו מרגיש שום צער והיינו דאיתא במס' תמיד (לב,א) דאלכסנדרוס מוקדון שאל לחכמים מה יעשה אדם ויחיה. והשיבו ימית את עצמו. ופירש ישפיל את עצמו שלא ירגיש בצער ובהעדר הרצון והכבוד וזה היה מדתו של משה רבינו.

פרק יב, ד

ד וַיֹּאמֶר ה' פְּתָאם אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-מִרְיָם צְאוּ שְׁלֹשְׁתֵּיכֶם אֶל-אַהֵל מוֹעֵד וּיֵצְאוּ שְׁלֹשְׁתֵּיכֶם:

ויאמר ה' פתאם. כדי להפחיד אותם. והנה יש מקום לחקור מדוע נדבר עם משה ג"כ פתאום כדי להפחידו. אבל תניא בספרי ר"ש בן מנסיא א' פתאום נתיירא משה בפתאום נדבר עמו. וביארנו בספר שמות ד' ג' שהוא משום שנס מפני הנחש בעמדו לפני ה' והוא משום שהיה פתאום ונבהל עד שלא התבונן לפני מי הוא עומד. משום הכי בא לכאן העונש שנדבר עמו פתאום.

צאו שלשתכם וגו'. נדבר באותה שעה לשלשתם יחד. ואמר בלשון שלשתכם ללמד לאהרן מרים. שאינם ראויים לדבור לולי שגם משה עומד עמהם בפתח אהל מועד. וכמו שהיה בימי נח ובניו כמו שכתבתי בספר בראשית ט' ח'.

פרק יב, ה

ה וַיֵּרָד ה' בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֵד פְּתַח הָאֵהֶל וַיִּקְרָא אֶהֱרֹן וּמִרְיָם וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם:

ויצאו שניהם. ויצאו מאהל מועד. דמתחלה נכנסו שלשתם לאהל מועד. כמו שהיה רגיל משה להיות נדבר עמו באהל מועד. אבל הם לא זכו לכך באותה שעה. אלא הענן עמד פתח האהל והמה נצטוו לצאת לחוץ. ומשה נשאר בפנים. ועיין מה שכתבתי בספר דברים לא, יד-טו.

פרק יב, ו

וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּ-נָא דְבַרְי אִם-יְהִיָּה נְבִיאֲכֶם ה' בְּמִרְאָה אֱלֹהִי אֶתְיַדַע בְּחִלּוֹם אֶדְבָר-בוֹ: **אם יהיה נביאכם ה'.** דיש נביא בשם אלהים ויש בשם ה'. כמו דכתיב בבלעם בפעם ראשונה (להלן כג,ד) ויקר אלהים אל בלעם. ובפעם שנית (שם פסוק טז) ויקר ה' אל בלעם. ויש מתנבא בשם מלאך. ומראה נמוך אפשר לראות בברור. אבל אם יהיה נביאכם ה' אזי במראה וגו' או בחלום אדבר בו. מה שאין כן כשמתנבאים בשם אלהים אז גם המה רואים בברור. ועיין ס' בראשית י"ז א' מה שכתבתי שם. וה"ז כמו שר מושל גדול וגם הוא רופא וכדומה. יש הבדל בין כשמדבר בשם ממשלתו בין כשמדבר בתור רופא.

פרק יב, ז

ז לא-כן עבדי משה בכל-ביתי נאמן הוא:

בכל ביתי נאמן הוא. הוא יודע בשם המפורש שבו נבראו שמים וארץ אך באמונת לבבו אינו עושה מאומה. ולא שייך לומר נאמן אלא על מי שיש בידו לעשות ואינו עושה.

(הרחב דבר:) והנה נחלקו בספרי בכל ביתי חוץ ממלאכי השרת ר' יוסי אומר אף ממלאכי השרת. הפירש משום דאיתא בר"ה (כא,ב) חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר א' כו'. ופירש הרמב"ן בהקדמת פירש התורה דהעולם בכללו נחלק לחמשים חלקים וכל חלק נברא בשמות פרטים היוצא משם המפורש. והיה משה יודע מ"ט חלקים במה נבראו ולא שער החמשים. וכתב עוד הרמב"ן ואפשר שיהיה השער הזה בידיעת הבורא יתברך שלא נמסר לנברא כו' וא"כ היה בריאת מלאכי השרת בכלל מ"ט שערים שנגלו למשה. והיה בכחו לפעול בהם מאומה. אבל היה נאמן גם בהם. אבל אי נימא דשער החמשים הוא בריאת מלאכי השרת. וכך כתב באמת הרמב"ם בס' המורה ח"א והביא רבינו בחיי פרשה תשא. וא"כ לא היה במלאכי השרת נאמן שהרי לא היה בידו לפעול בהם. וזהו מחלוקת תנאים.)

פרק יב, ח

ח פה אל-פה אֶדְבָר-בו וּמִרְאָה וְלֹא בְחִידָת וּתְמִנַת ה' יְבִיט וּמִדּוּע לֹא יֵרְאֶתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדֵי בְּמִשָּׁה:

ותמונת ה' יביט. דוגמא דהבטת ה' על כל העולם כך הוא משה מביט. ואם כן יודע הוא מה שאתם מדברים בו.

ומדוע לא יראתם וגו'. והרי לא מצאו לב לדבר בפניו. ועל זה הוכיחם ה' שגם עתה הוא כמו בפניו.

פרק יב, ט

ט ויחר-אף ה' בם וילך :

וילך. חרון אף הלך כרגע. והיה העונש לאחר שהלך החרון. דאלו היה מעניש בחרון אף לא היה משתייר ח"ו שריד חלילה. אלא כבש חרונו ואחר שהלך ענש את מרים.

פרק יב, י

י וְהֵעֵן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהָיָה מִרְיָם מְצַרְעַת פְּשָׁלָה וַיִּפֹּן אֶהָרֹן אֶל-מִרְיָם וְהָיָה מְצַרְעַת:

והענין. שהיה עומד פתח האהל בשעה שדבר עמם. ולא כספורנו בפסוק ט"ו שפירש בענין שהיה תמיד על האהל ועתה עלה. אלא אינו מדבר באותו ענין כלל. **ויפן אהרן אל מרים.** ביקש להיות נדבר עמה מה לעשות ולפייס את משה. **והנה מצורעת.** היא מבוהלת ונאלמת דומיה מרוב צער.

פרק יב, יא

יא וַיֹּאמֶר אֶהָרֹן אֶל-מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנָי אֶל-נָא תִשֶׁת עֲלֵינוּ חֲטָאת אֲשֶׁר נֹאֲלָנוּ וְאֲשֶׁר חֲטָאנוּ:

אשר נואלנו ואשר חטאנו. כונת בקשה זו יבואר עפ"י דתניא בספרי והובא בתוס' זבחים (קב,א) אמר אהרן נמצאת מפסיד לאחותנו שאיני יכול להסגירה ולא לטמאה ולא לטהרה. והקשו התוס' במה היה מפסידה הא כיון שאין עדם רואה את הנגעים הרי היא טהורה. אבל מתחלה יש להבין מוצא זה הדרש שאמר כן אהרן. והענין כבר ביארנו בספר ויקרא י"ג א' דעיקר כפרה שבצרעת הוא מנהג דיני מצורע שמלבד יסורים של צרעת עוד הוא מזיון לפרסם עצמו ולשבת בדד מוחץ למחנה ועוד. ואמרו במדרש רבה ריש פרשה מצורע זאת תהיה תורת המצורע המוציא שם רע. למדנו דאף על פי דצרעת בא על לשון הרע אפילו באמת כמו שנענש משה בצרעת על שדבר על ישראל. מכל מקום די להתכפר ביסורים כרגע לחוד. מה שאין כן מוציא שם רע היינו לשון הרע בשקר אינו מתכפר עד שיהיה נוהג תורת המצורע. מעתה אם היה אהרן ומרים מדברים על משה דבר אמת. היה כפרה שלהם בצרעת לחוד אבל כשדברו בלא אמת וה"ז בכלל הוצאת שם רע עונשה בדיני צרעת. ובלא זה אין לה כפרה. וביקש אהרן ממשה שלא יהא חושב חטאם בכלל מוציא שם רע אלא בכלל לשון הרע. והסביר טעם שהרי מוציא שם רע הוא בזדון שיודע

שאינן כן והוא מדבר. מה שאין כן המה אך נואלו וכסבורים שכן הוא. וא"כ אינו אלא חטא לשון הרע של אמת ולא של מוציא שם רע שכפרתו דוקא בדיני צרעת. והיינו דבר אהרן אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו. גם השגגה כסבורים שכן הוא. גם אשר חטאנו לדבר על האמת ולא תחשוב לחטא רק אשר חטאנו. ולא אשר נואלנו. ואם כן סגי בצרעת לחוד. ומזה הגיעו חז"ל לדרוש דמה איכפת לאהרן שתנהג דיני טומאת צרעת. משום הכי דרשו שאמר שאין מי לטמאה ולטהרה וא"כ לא יהיה לה כפרה. ועיין מה שכתבתי ס' דברים כ"ד ט'.

פרק יב, יב

יב אַל-נָא תְהִי כַּמֶּת אֲשֶׁר בְּצִאתוֹ מִרְחֹם אִמּוֹ וַיֵּאָכֵל חֶצְי בְּשָׂרוֹ:

אל נא תהי כמת אשר צאתו וגו'. וא"כ אין אדם משגיח על זה המת ונימוק והולך. לנסות דבר אולי יש לו עוד רפואה ותקוה.

פרק יב, יג

יג וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל-ה' לֵאמֹר אֵל נָא רַפָּא נָא לָהּ:

לאמר. שהוא הקדים שבח לתפלה כדאיתא בעבודה זרה (ז,ב). וכאן לא פירש הכתוב לשון השבח. אלא תמצית התפלה. והיינו לאמר. הוא צעק בסדר תפלה כדי לאמר בתוך התפלה בקשה זו אל נא וגו' ורבינו בחיי פרשת קרח כתב דאל הוא השבח הקודם.

פרק יב, יד

יד וַיֵּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאַבְיָה יִרְק יִרְק בְּפִנְיָה הָלֹא תִפְלֹם שְׁבַעַת יָמִים תִּסְגֵּר שְׁבַעַת יָמִים מִחוּץ לַמִּחֲנֶה וְאַחַר תֵּאָסֹף:

תסגר שבעת ימים. להיות נוהג דין מסוגרת. ובזה יהיה לה מזבח כפרה והיינו מאמרם בספרי ובזבחים שם (קב,א) דהקב"ה הסגירה. הקב"ה טימאה. הקב"ה טיהרה.